

مهولهوی :

بهره‌می و ، شتیك دهرباره‌ی سروشت

دوکتور عیزه‌دین مسته‌فا ره‌سول

پروفیسور

کولتچی ئه‌ده‌بیات - زانکوی سه‌لاحه‌دین

سهره‌تایه‌ك :

که ده‌ستگای پۆشنبیری و بلاوکردنه‌وه‌ی کوردی زه‌نگی یادکردنه‌وه‌ی مه‌وله‌وی لیداو منیش به‌سه‌رکرامه‌وه ، پیش هه‌موو سه‌رچاوه‌یه‌ك کۆمه‌له‌یه‌ش نووسیتکی بچ‌نازی خۆم بیرکهرته‌وه که پاش دۆزینه‌وه‌یان میژووی ۱۹۶۹/۹/۲۰ تا ۱۹۶۹/۱۱/۲۱ یان تیدا دیاربوو . ئه‌وانه ده وتار بوون له‌سه‌ر میژووی ئه‌ده‌بی کوردی و له‌پشت میکروفۆنی رادیۆی کوردی به‌غداوه خۆیندرابوونه‌وه . ئه‌و وتارانه دهرباره‌ی «مه‌وله‌وی و سروشت» و به‌راوردتیک بوون له‌گه‌ل «خانی و سروشت» دا . دیاره ئه‌مه بوو به‌ بناغه‌ی ئه‌م لیدوانه تازه‌یه‌ی مه‌وله‌وی . به‌شکم سه‌ره‌تاش بیت بو لیدوانی شاعیرانی‌تر که نزیکه‌ی بیست ساله له‌و رادیۆیه‌دا باسیان ده‌که‌م و به‌داخه‌وه هه‌ندئێ باسیانم وه‌ك وتبوومن به‌ تۆمارکراوی و بلاوکراره‌یی به‌ ناوی که‌سیکی تره‌وه‌ی ، که ئیتر مافی داواکردنیانم نه‌ما . چونکه ئه‌وه‌ی من و تراوو ئه‌و‌تر نووسراوه . وادیاره ئه‌م وتارانه هه‌ر ده نه‌بوون ، هه‌ندیکیان ونبوون . به‌ هه‌موو حالیک بوون به‌ بناغه‌ی نووسینی ئه‌م باسه . که من له‌ باسه‌که‌م بووبومه‌وه هه‌ندئێ براده‌ر ئاگاداری چه‌ند

سه‌چاوه‌ی تریان کردم که له مه‌وله‌وی و سروشت دو‌واون . پیش همه‌واون
 پیره‌میرده که له زیندا له چوار فه‌سلی لای مه‌وله‌وی دو‌واوه . داخم ناچی
 که دهرفته‌ی بینینی همه‌واونم ده‌ست نه‌که‌وت . پاشان نامیلکه‌یه‌کی
 به‌نرخ‌ی بابا عه‌لیسی شیخ عومهری قهره‌داغی بوو به‌ناوی « مه‌وله‌ی و
 سروشت » ه‌وه (۱) ، وام‌نه‌زانی ئه‌م نامیلکه‌یه‌وام لیده‌کات هیتیک به‌سه‌ر
 زوربه‌ی نووسینه‌که‌مدا بینم ، به‌لام له‌گه‌ل نر‌خ و بایه‌خی ئه‌و نامیلکه‌یه‌و
 وردی و زیره‌کیی نووسره‌که‌یدا وادیاره له دوو کونجی جیا‌وازه‌وه سه‌بری
 یاسه‌که‌مان کردی ، با له‌گه‌ل یه‌کتریشدا نا‌کۆک نه‌بین . به‌لای ، لیره‌شدا
 په‌نجه بو ئه‌وه در‌یژ‌کراوه که مه‌وله‌وی هه‌ر له به‌هار نه‌دو‌واوه له چوار
 وه‌رزی سال دو‌واوه ، به‌لام هه‌ر ئه‌ره نی‌یه ، به‌لکو له‌ولایه‌نه‌وه که به
 قوولی چووه‌ته ناو فه‌لسه‌فه‌ی مه‌وله‌وی و به‌کگرتنی مر‌و‌ق و سروشت
 لای مه‌وله‌وی سوودتیکی گه‌وره‌ی پین‌به‌خشیم که به‌داخه‌وه له کاتی خ‌و‌یدا
 نامیلکه‌که‌م له به‌رده‌ستدا نه‌بوو له‌به‌رئه‌وه به‌ناچاری له په‌راویژدا
 ئیشارده‌ت بو ئه‌و مه‌به‌سه‌ده‌که‌م . هه‌روه‌ها نووسه‌ری به‌ریژ برامان
 مه‌حموود ئه‌حمده‌ محمه‌د ئه‌و چهنه‌د دیره‌ به‌نرخ‌ه‌ی بیته‌بی شاعیر - شیخ
 ئه‌مین شیخ عه‌لانه‌دینی بیاره‌ی هیتامه‌وه یاد که له کتیبی ته‌سه‌وف
 چی‌یه (۲) (به‌غذا - ۱۹۸۵) دا ده‌باره‌ی مه‌وله‌وی و سروشت نووسیویه .
 لیره‌دا باسی ته‌سه‌وف به‌گشتی و هه‌موو به‌ره‌می مه‌وله‌ویش نا‌که‌م تاله
 پایه‌ی ئه‌و کتیبه‌ به‌نرخه‌ بدویم بو هه‌موو کتیب‌خانه‌ی کوردی و باسی
 ته‌سه‌وف . به‌لام هه‌ر ئه‌و چهنه‌د دیره‌ش که له مه‌وله‌وی و سروشت
 ده‌دوئ نر‌خیکی گه‌وره‌ی هه‌یه‌و شایه‌تی‌یه‌کی گه‌وره‌ی شایه‌تیکی راست‌گ‌و
 دلس‌وزه بو مه‌وله‌وی . ره‌نگه‌ ئه‌م وشانه‌ بو باسیکی سه‌ر به‌زانست
 که‌میک خوینگه‌رمی و سو‌زی خو‌شه‌و‌یستی سو‌فیانه‌ی تیدا پین . به‌لام
 ئه‌وه‌ی نا‌گاداری جیهانی مه‌وله‌وی و هه‌موو سو‌چی مه‌سه‌له‌که‌ پین ،

دهزانی قسه‌کان سه‌ر به ده‌ستنیشانکردنی زاستین . به‌لئی ، ئە‌گەر مه‌وله‌وی ئیستا بمایه‌و له‌ناو ئیتمه‌دا بوویه ، ده‌ستی ریزی بۆ نه‌وه‌ی شیخی سیراجه‌دین یاده‌ گرت به‌سه‌ریدا بروا ، به‌تایبه‌تی که به‌که‌ره‌سه‌ی شاره‌زایی و دگسۆزی‌یه‌وه‌ بێته‌ ناو باسه‌که‌وه . به‌لام من لهم لایه‌نه‌وه نادویم ، به‌لکو لام‌وایه‌ شاعیر و روشنبیری که له‌ژیر سیبهری دارگوژی هه‌ورامانداو له‌ باوه‌شی خانه‌قا‌که‌ی شیخی سیراجه‌ددیندا په‌روه‌رده بووین ، که زوربه‌ی شیعی مه‌وله‌زی به‌عه‌شقی ئه‌وی و ئه‌و نووسراوه‌ له‌ هه‌موو‌که‌س زیاتر ده‌توانی شایه‌تی راستگویی و سه‌رکه‌وتوویی مه‌وله‌وی بێت له‌ وه‌سفی سروشتی کوردستان و هه‌وراماندا . له‌به‌رئ‌ه‌وه‌ به‌ریژه‌وه‌ گۆی بۆ ئە‌م وشانه‌ شل‌ده‌که‌ین که ده‌لئی :

« .. مه‌وله‌وی بۆخۆی دنیا‌ییکی فه‌قیرانه‌و گوندنشینانه‌و به‌لکو ده‌وارنشینانه‌شی هه‌یه ، مه‌وله‌وی ره‌گو ریشه‌ی تیک‌ئال‌اوه‌ له‌گه‌لی جوانی سروشتدا ، هه‌رچی هه‌وارگه‌ی جوانی ناوچه‌ی هه‌ورامان و تاوگۆزی و کوردستانی سۆرانه‌ هه‌مووی دیوه . له‌ته‌کی خێله‌کاندا گه‌رمیان و کویستانی کردوه ، شاعیری سوروشته‌و په‌روه‌ردی ده‌ستی (٢) سوروشته ، سوروشتی جوان و بێ‌وینه‌ی کوردستانی ره‌نگین » یا پاش‌ئ‌ه‌وه‌ی خۆی چه‌ند دێری جوان له‌ وه‌سفی سروشتی کوردستانداو له‌ هه‌مه‌ره‌نگی ئه‌و سروشته‌دا ده‌نوسین و لای‌وایه‌ که‌سیک له‌ باوه‌شی ئه‌و سروشته‌دا نه‌زیابین ناتوانین به‌ باشی وه‌سفی بکات ، ئه‌وسا شایه‌تی بۆ مه‌وله‌وی ده‌دات و ده‌لئی :

« مه‌وله‌وی زۆر باش له‌ هه‌مووی ئە‌م ژيانانه‌و سه‌دان‌جۆری ژبانی‌تر شاره‌زا بووه ، وه‌ گیانی له‌گه‌لی سوروشتی ولاته‌که‌یا هه‌لشیلراوه‌و تیک‌هه‌لچووه ، له‌به‌ری‌ئ‌ه‌وه‌ هه‌یج پارچه‌ شیمیریکی نی‌یه‌ شوینه‌واریکی جوانی سوروشی تیا به‌دی‌نه‌که‌یت ... (٤) .. »

مهولهوی و سروشتی بهراوردیک

که باسی سروشتی کوردستان و دیمه نو چاونه ندازی جوانی ده کهن ، گه لیک شاعیرمان دیته بهرچاو ، رهنگه : « له مهیدانی بههاریا شماره کهی کو » ای حاجی قادرو « وتم به بهختی خه و آوو » ه کهی زور رهنگین بن و بههاری بهکانی پرته و بهگی هه کاری و به کر به گی نه زپش جیتی خویان هه بچ . بهلام ههروه که له باسی روخساری شیعی کوردی و دووبهیتی و کیشی په نجهدا په نجه بو سی شاعیری گه و ره دریز نه کهن ، له مهیدانی سروشتیشدا نهو سی شاعیره به بالا به کی بهرزه وه خویان نهوینن ، ههروه که سروشته کهی کوردستان و سروشتی خۆمالی روخساری شیعی به کارکردنه سهر یه که سهره تایه کی رهنگینی کو مه لئ ناوه روکو روخساری تازه یان دانا بچ . نهو سی شاعیره ش مهولهوی و پیره میردو گوران .

که لیره دا باسی مهولهوی ده کهن ، ده بچ نهو هه شمان له بیر نه چیت ، که هه ره له خووه نی به ، به لکو نهو ره گو و چمکه قووله به که باس کرا وای کردوو پیره میردو گوران پیش هه موو کهس باری سه رنجمان به لای گه شهی سروشتی کوردستان له شیعی مهولهویدا راکیشن و خوشیان له نواندنی نهو سروشته دا به وشه ی گه ش هه نهو ری به بگرن و له گه ل بیری نیشتمان پهروه ریدا تیکه لی بکه ن .

پیره میرد ، ههروه کو به روخی مهولهوی به کهی ناوچه ی باشووری ناگاداری گیانی مهولهوی کرد ، ههروه ها پیش هه موو کهس په نجه ی بو وینه ی سروشتی له شیعی مهولهویدا راکیشاو نه م مه به سه ی به ست به ههستی قوولی نیشتمان پهروه ری به وه : « ئوخ بو به مهولهویم خوش نهوئی و شیفته و شهیدای سۆزو ناله ی نهوم که په رده په رده شوینه شیرینه کانی خاکه که م و نیشتمان ه که می به فهدی فهدوه ، به فهدو

زبیتکی دل نه وهرده وه بی نشان داوم و به سینمه خو شه ویستی نهوانی
چه سپاندو ته سینمه وه (۵) .

گومان له وه دا نی به که گوران له شارهزا هه ره گه وره کانی شیعی
مهولهوی بوو . پیش نهوش که به لگه بوو نم مه به سه بهیننه وه ،
پیرمیرد شایه تی به که ممانه که له سه ره تای بهرگی دوهمی (روحی
مهولهوی) دا نه لئی :

« ... زوبانی هه ورامی و زوبانزه دهی (مهولهوی) نه مرۆ له م
خاکه دا که م کهس نه بزانی ، هه رچی خو م نه مزانی بی به (که عبولنه جباری
گوردستان) (مهلا عبه دووللا) (۶) که وه که مهولهوی له دوواییدا چاوی
نابینا بووه و به شاعری هیوای نه ده بیاتمان بینای هیوا (گوران)
سافگرده وه .. » (۷) .

ههروه که نووسیوبه :

« ... (گوران) ویستبووی غهزه لیتی که هه لیزیری بیکا به عه ره بی ،
هه رچی ته ماشای کردبوو هه لیزارده بوو .. » (۸) .

هه ر نم شاره زایی بهی گوران له شیعی مهولهویدا به ره و
سروشته که ی نهوو هه ورامانه که ی نهوو کیتی ده په نجیه بی زور
به کارهاتووی لای نهوو فهردی نهوی بردو زور باش نووسیینی ..
« گه شتی هه ورامان (۹) » یش به ره وه هه لسه نگاندن و بهراوردی سروشت
لای خانی و مهولهوی برد له وتاریکدا (۱۰) .

به لای گوران هه خانی ته نیا له وه سفی دیارده تایه تی به کانی سروشتی
آگوردستاندا ناشکرانی به ووو نم وه سفهی سروشتیکی زورتر کلاسیکی و
گشتی کومه لی ئیسلامی هه به وه نه گه ل وه سفه کانی نیزامی و جامی و
فزوولیدا به که نه گرته وه که هه ریه که بیان له وولاتیکدا ژیاوه که سروشتی
تلهووتر جیا به (۱۱) .

هەرچی مهولهوی به نهوه سروشت لای نهو به بیرى
گوران سروشتیکى کوردی ههیهو له ههموو دیره شیمریکیدا بهردیکی
لووتکهی بهرزى کوردستان ، لوونکهی ناتهشگده گلۆر دهبیتهوه ،
شهپۆلی تاڤگهی سهراچاوهی زهلم ، خۆی له کهفچهرینی وهک شیردا
ئهدا به بهرددا ، تهه سههۆلی سههگۆلی زریبار نهگری و لهگهله نامهه
مهولهویدا بهرهو ئاسمان بهرز نهبیتهوه (۱۳) .

لیره دا تاویک دهوهستم و دهلیم - له وتاریکدا بهم چهشنه دهستم
پن کردبوو :

« . . . لهم ریرهوه دریرهدا لهگهله نووسیندا ، چهند جار تی بینی
یروی تیکردووم ، که نهموستوو له کاتی خویدا وهلامی بدهمهوه ،
بهلام که دهرفهت هاتبه نهو وهلامه چۆته تویی باسیکی تازهوه . نهو
تی بینی یانه به دوو چهشنی جیاواز چهند دیریکیان گرتوه که دهبارهی
مهولهوی نووسیووم . ههردووکیشیان لایهنی بهراوردی مهولهوی و
خانیاں گرتبووه » (۱۳) .

لهویدا باس لهوه کراوه که دهرفهتی نهوه دهپهخسی ، که
وهلامی نهو تی بینی یانه بدریتموه . وا ئیستا له مهولهوی نهوین ،
هیشتا دهرفهتی وهلامی تی بینی یهکیان نییه ، بهلام نهوتیریاں تهواو
دهبارهی « مهولهوی و سروشت » بوو ، دهبارهی پشت بهستن بهم
بهراوردهی گوران بوو لهنیوان خانیاں مهولهویدا له کتیبیکدا (۱۴) ،
لهبهرنهوه ئیستا دهپن وهلامی نهو تی بینی به دهست پین بکهه .

پینگومان نهه رایهه گوران لای ههموو شارهزایانی شیعری خانیاں و
مهولهوی پهسنده ، جا که دهنگیک بهرزبووهو پر بهدنگ هاواری کرد ،
چۆن مهولهوی له خانیاں باشتر نهپن و لای وابوو نهه ترخی خانیاں
کهم ده کاتمهوه (۱۵) ، دهپن بلتین نهو رایه تهیا ههست دهپرنهوه لهسهه

پیتوانه‌ی زانستی دانهمه‌زراوه ، چونکه له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا که مه‌وله‌وی
شاعیریکی گه‌وره‌یه‌و یه‌کیکه له رابهره‌کانی نه‌ده‌بیاتی کورد ، له‌گه‌ل
نه‌وه‌شدا جاری‌وا نه‌بێ شاعیریکی بێ ناو و ده‌نگ له مه‌به‌سیکدا پیش
همو شاعیران نه‌که‌وێت .

وه‌ک نه‌زانین خانی ، مه‌لاو زانابه‌کی گه‌وره بووه ، له به‌ره‌می
خانیدا دیمه‌نی زانایی خانی دیاره . له‌به‌ر نه‌وه نه‌بینین له زۆر شویندا
سوارچاکی مه‌یدانی زانست و کتێبه . باسی سروشته‌که‌شی له‌وه نه‌چیت
که نه‌نجامی خویندنه‌وه‌و زاده‌ی کتیب زیاتر بیت ، وه‌ک له هه‌ستی
راسته‌قینه به سروشتی ولات . با مه‌وله‌ویش مه‌لاو زانا بیست ، به‌لام
نه‌بێ نه‌وه‌ش بزانی که خانی کوپ یا ژیاوی شار بووه‌و مه‌وله‌وی کوری
دیتهات و چیا بووه .

نه‌بێ نه‌وه‌ش بزانی که نه‌م‌جۆره بریارانه نه‌گه‌ر راستیش نه‌بن ،
که‌م‌کردنه‌وه نین له نرخ‌ی نه‌م شاعیر یا نه‌و ، به‌تایبه‌تی شاعیرانی کۆنمان .
زۆر جیی خۆیه‌تی به‌جۆریکی عیلمی له سامانی نه‌ته‌وه‌ییمان بکۆلینه‌وه ،
مه‌یدانی لیکۆلینه‌وه‌ی زانستی نه‌ده‌بیاتمان له‌ده‌وری گروگال ده‌رچوووه‌و
نخۆی به‌سه‌رپه‌وه گرتوووه هه‌لچوون و هه‌ست ده‌رپه‌رین جیی بریاری
زانستی ناگر نه‌وه‌و سامانی نه‌ته‌وه‌ییشمان موککی هه‌موانه ، خانی رابه‌ری
نه‌ته‌وه‌ی کورده ، شانازی هه‌موو کورده ، موککی تاقه بنه‌مائه‌و به‌ره‌و
ناوچه‌یه‌ک نی‌یه .

هه‌ر چه‌نده نه‌مه‌ویست به‌م چه‌شنه له‌و خانی‌یه بدویم که به
گه‌وره‌ترین روشنیرو فه‌یله‌سوونی کوردی پوژی خۆیی نه‌زانم و
ماوه‌یه‌کی زۆری چالاکی ده‌رزوتنه‌وه‌و نووسینم له ژياندا بو نه‌و
ته‌رخان کرد ، به‌لام به‌لگه‌ی نه‌و راستی‌یه‌ی باوه‌ریم بێ‌یه‌تی و پشتگرتنی
راکه‌ی گۆرانه نه‌مباته سه‌ر نه‌م نموانانه .

خانی فرمویه تی :

دانایی موعه مهوری کوهن سال
ئو رهنگه هه گوو ژ بو مه نه حوال
گوو عاده تی پیتشین زه مانان
ئو بوو ل هه می جه هو زه مانان
وه قتی وه کو شه سه واری خاوه
نه حویل دکر دماهی نازهر
یه عنی کو دهاته بورچی سه سال
قمت کهس نه دما د مهسکه ن و مال
بیلجومه دچوونه دهر ژ مالان
هه تتا دگه هیشه پیرو کالان
پوژا کو دبوویه عیدی نه ورووز
ته عزیزم ژ بو دما دل نه فرووز
سه حراوو چه من دکر نه مهسکه ن
بهیداوو دیمه ن دکر نه گولشه ن (۱۶)

یاخود نه لی :

باران نه ژ فهیز بت مهده کار
ئو دانه دپیتته نه خلی بی بار
سه سهیز دبت ژ بهرگنو باران
گهر لی بوهریت ژ فهیز باران (۱۷)

لیره دا دیمان خانی له باستی سروشتی کوردستان و نه وروژدا
« بهیدا » و « دیمه ن - دمن » و « نهخل » و « سحر - ا » به کار نه هیتن

که همووی نهجامی ژیانیکی بی پشووه له گهل زانست و کتیبی
عهره بیدا .

خانی له باسی رۆژه لاتن و ئاسماندا ده لێ :

دهورا فهله کی ژ بهختی فهیرووز

دیسان کو نوما ژ نۆقه ئهو رووز (۱۸)

یا ده لێ :

قهندیلی مونیری دهیری ئه زرهق

میشکاتی همههل کو کر مورهووهق

سهر سال کو بوو ژ نۆقه متمعموور

میر دایه کو پید تازه دهستوور (۱۹)

وهك ئه بینین ئهم وه سفه جوانه ، به نرخانهی خانسی رابهری
کوردایه تی ، له پال هموو نرخیکی جوانی و ئه ده بیاتدا ، له دیمه نی
یاسته قینهی سروشتی ولاته وه ، هه ر له هۆنراوهی مهولسوی دوورتر
نین ، به لکو تهنا نهت له وه سفه کانی پرته وه به گی هه کاری و حاجی و گه لیک
شاعیری تریش دوورترن .

نالی له وه سفیکدا که رۆزی تیدا به کارهیتاوه ئه لێ :

له خهوفی تهلعه تی رۆژ ههروه کوو شیت

به رووژهردی هه لاتو کهوته کبان (۲۰)

باشترین نمونه بو ئهو چهشنه نه خشه کیشانهی سروشت لای
خانی ئهو وه سفی به هاری جزیره ی بۆتانه یه تی که وا به تهواوی وه سفی
کتیوی تووری قورئانی پرۆژ ده هیتیب و یه که به یه که دانه کانی ناو ئهو وه سفه
له گهل وه سفی ئهو به هاره دا یه که ده خات :

هەر گول ژ میسالی ئاتەشی توور (۲۱)

یەك میشەلی بێ قسووری پر نوور

هەر مورغی سەحەر بخوێ کە لیمەك

هەر تووتی یو قومری یەك نەدی مەك

هەر نەخل نیدا کونندە هەر تاه

تەشبیهی شەجەر دگۆ ئەنە لالاھ (۲۲)

لە گەل ئەم بە کارهێنانە ی باس کرا ، لە زۆر شوێنی تردا کەرەسە ی جوانی سروشت لای خانی خۆی دەنوێنێ ، بەلام هەر دیمەنیکی گشتی سروشتمان دیتە بەرچاو ، بێ ئەوە ی جیای بکەینەوێ کە ئەمە سروشتی کام ولاتە ، یا شیوەیەکی گشتی بەهار ئەبینین کە لە بەهاری زۆر شوێن دەچیت ، یا باشترە بڵێین لەو هۆنراوانەدا نووسیبەوێ نەخشە کیشانەوێەکی ئەو دیمەنانە ی سروشت دەبینین کە لە زوربە ی هۆنراوی کلاسیکی رۆژەلاتدا دەبینرێ . رەنگە دیمەنی سروشتی هۆنراوە ی هەندێ ولاتی رۆژەلات ئە دیمەنی سروشتی ئیمەوێ نرێک بێت ، بەلام ئەم بە کارهێنانە کتیبی یانە ی خانی لەوێ دوورن . خانی لەو بابەتە رۆژەلاتی یە گشتی یانەشی زۆرە ، کە باسی تاییەتی یان ئەوێ . هەرچی نەخشە ی سروشتە لە هۆنراوە ی مەولەویدا ، ئەوا تەواو کوردستانی یە . با لەم پرووێوە بێنە سەر فەردی مەولەوی خۆی .

نووسەرانی و شاعیرانی کە دینە سەر سروشت لە باسی بەهاروێ دەست پێدەکەن . بەلام با ئیمە لە باسی زستانەوێ دەست پێ بکەین ، چونکە لام وایە هۆنراوە کە ی مەولەوی لە سەر زستان جوانترین باسی سروشتیەتی . هۆنراوە ی زستانە کە ی هەر تەواو وێنە یەکی زستانی کوردستانەو بە لکە یە بۆ ئەم قسە یە :

زووسانمن وهی رهنگ وه گمردوون یاوان
 گیتیای لوول گیتی کلینهی کاوان
 بهناباشیی بورج بهرزه دیاران
 سفیدکاری کمرد تاقچهی موغاران
 چ شیرین زهرگمر توف ههوا ی سهرد
 گوشواره نه گوش نهونهامان کمرد
 بهی نیگای بالای مهجوبوب بیگهرد
 بهخ ناینه گرت ، تم چارشیتو ناومرد
 نهی مهجوبوب خاس ، وهی بینای تهمام
 منالو بهی بهزم ساقی و شیشهو جام
 ساقی ، باک نی بهن جه سهردی (دهی) ، دهی
 ههوا و هس کمردن نه شنهی نوشای مهی
 ناخر سهرمشقمن پهری مهی خواران
 واردهی و بهردهی و یاردهی یاران
 چون نه دل شنوی مهزهی مهی داران
 بدیه چون وه توی لوگتی مهویاران
 زوانهکهی سوز ، دسهکهی ناله
 بکیانو ، ریزو ، رهحمت ، پیاله
 رهحمت وه پرووی خاک رستگاراندا
 پیاله وه دم نیتیزاراندا
 دیرهن با نیمه بیج نهی گوزرهوه
 جامی وه دمس نین ، دمس وه سهرموه (۲۳)

ئەم پارچە يەى مەولەوى ھەرچەندە يەكسەر بۆ باسى سروشىتو
 زستان تەرخان نەكراوہ ، بەلكو باسى زستانەكە بەشىكە لە
 مەبەسىكى ترو بۆ تەشبیھى ھەندى شتى تر بە زستان ھاتووہ ، تەنانەت
 لە (رۆحى مەولەوى) يەكەى پىرمىتردا ئەو بەيتى (زووسانەن وەى
 رەنگ) ە يەكەم دىرى پارچەكەش نى يەكە لەو دىوانى مەولەوى بەدا كە
 مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەرىس چاپى كر دووہ بۆ بە يەكەم دىرى
 ھۆنراوىكى دوو پارچەبى ، لە رۆحى مەولەوى بەكەدا بەشىكە لە
 ھۆنراوىكى چەند پارچەبى كە بۆ مەحمود پاشاى جاف نىراوہ ، بەلام
 ئىمە لىرەدا مەبەستمان لە زستانەكە يەكە بەتەواوى لەو چەند دىرەى
 مەولەوىدا زستانى كوردستانە . تەنانەت بۆ ئەو كەسانەش كە زۆر دىمەنى
 زستانىان دىوہ ، يا رىكتىر بلتین زستانى كوردستانىش و ئەوروپاشىان
 دىوہ ، كە رەنگە ئەگەر بەھارى ئەم نوو ولانە لە يەك نەچى ئەوا زستانو
 سەھۆل بەندانو بەستەلەكیان لە زۆر رووہوہ لە يەك ئەچىت ، بەلام
 وەسغەكەى مەولەوى ھەر بۆ زستانى كوردستان ئەشى . دلى
 مەولەوىش لەناو ئەو سەرماو سۆلەر سەھۆل بەندانەدا ھەر گەش و
 گەش بىنە .

ھۆنراوہى مەولەوى ھەر وەئە چوارچىتوہ گشتى بەكەى باسى
 سروشىتى دىمەنىكى كوردستانى بە ، ھەر وەھا لە سەرتاپاى ھۆنراوہكانى
 سروشىتىدا دىمەنى تايبەتى و ناوى جىنگەو چىاو رووبارو گولى بە ھۆنراو
 بۆ مېژوو و يادگار ھىشتۆتوہ :

كوچ خىرت بۆ ئىمسال چون سالان
 تا لای ئىيل بەگى ئىيل نەوھالان
 گىبچ مەدا سەبوون ، شارفزوور دل
 سروان ھووناو دەر ووش تول تول

واژاوش مهویرد نه دهماخ دهمدم

تاف مهوست سهراو چهرخ زهلم چهم

یا :

سهر بهرکهر نه سهر کوی ئانهشگاوه

بدیه وه مهسکهن (خانهگا) و پاوه

زارزارو خاسخاس وه زار بناله

جاگیر نه سهر ئهوج قولهی (قهزاله) (۲۴)

بهلام نایا وهسفی سروشت لهلای مهولهویش وهسفی سروشتی
هموو کوردستانه ؟ یا هر له سروشتی کوردستان دوواوه ؟ . مهولهوی
که دیته سهر سروشتی کوردستان ، وینهکانی وینهی جوانترین ناوچهی
کوردستانه که خوی دینی ، بهلکو دیمهنی یهکیکه له ناوچه ههره
جوانهکانی ولات .

چیاکانی ههورامان و دیمهنی رهلم و تافکهکهی و گولی زریبار و خاکی
مهریوان ، هموو ئهمانه له هۆنراوهی مهولهویدا دهبنیرین :

تانچهرووی ئهم چهم سروان ئهو چهم

جۆشاوی وههم ئهم چهم تا ئهو چهم (۲۵)

بهلام ئهم وینه تایبهتی یانهی ئهم چهند ناوچهیهی ولات ، وینهیهکی
بۆ هموو سروشتی لهیهکچووی نیشتمان ، وهك بلتین کورد و تهنی
« مشتیک نمونهی خهرواریکه » . وینهی گولی زریبار ، وینهی گولی
(وان) و (ههزارگول) ه . چیا ی ههورامان با کهمیک دیمهنی دارگوپزو
توو دۆکهکی جیا بیت ، بهلام هر له چیا ی ههسارۆستو زاگرووس و
دۆکی وهرتن ئهچیت . وینهیهکی تری سروشتیش لهلای مهولهوی وینهی
دهشت و بیابانی چۆله ، که بهلای شهمه . ئهم جۆره باسی دهشته له
هۆنراوهی مهولهویدا کاتیک دیت که شاعیر یا باس له خهمو خهفت و

کاره سات ده کات ، یا به وینهو بۆ نموونه باس له کاره ساتی به ناوبانگی
میژوویی که به لا ده کات ، یا که له باسی دیجله و سه رچاوه ده دینه سه
باسی دیمه نی ئه و ده شته ی ئه و یوزباره مه زنه ئاوی ئه دا . که ئه و
وینه یه له مه و دوا به شیوه یه کی تر ، له مانایه کی قوولتری به ژبانی
کۆمه لایه تی به وه به ستراره وه له هۆنراوه ی پیره میژووی ده بینین .

که واته - وینه که ی ده شت له هۆنراوه ی مه وله ویدا با باسی
سروشتی ییت ، به لام به پیچه وانه ی خانی به وه بۆ سروشتی
اکوردستان نی به .

ئه مه زستان بو له شیعی مه وله ویدا . به لام به هاریش له
هۆنراوه ی مه وله ویدا جیگه به کی تایه تی و رهنگینی هه به و ئاوینه به کی
رۆشن و راسته قینه ی سروشتی ولاته .

ئه گه ر زۆر جار باسی سروشت له هۆنراوه ی مه وله ویدا
خاسیه تیکی تایه تیی هه بی و شاعیر هه ر له سه ره تاوه ده ستی نه دا بیته
باسی سروشت ، واته پارچه هۆنراوه ی تایه تیی بۆ ئه و باسه ته رخا
نه کرد بیته ، به لکو له کاتی باسکردنی شتیکی تر دا به شیوه یه کی لابه لا
ها توته وه سه ر باسی سروشت و ئه و په ری رهنگینی خامه ی له باسی
سروشتی کوردستان و دیمه نی جوانی داوه تابلۆیه کی رهنگینی ئه و
سروشته ی نه خشه کیشاوه له چوارچێوه ی پارچه هۆنراویکدا ، یا خود
له ناو چهند فهردیکی ئه و پارچه هۆنراوه دا دیمه نی سروشته که ی
هیناره ته کایه وه .

ئه گه ر له زۆر باسی سروشتدا ، له باسی پایزو خه زاندا ، له
باسانه ی زستاندا که له مه و به ر باس کرا ، یا له باسو وینه کیشان و
دیمه ن پیشاندانی ئه م شوین یا ئه و شوینی نیشتماندا و له کاتی
وینه کیشانی ئه م چیاو ئه و یووباری ولاندا ئه و شیوه ی لابه لا باسکردنه

ببینین ، نهوا له باسی بهاردا شتیکی تر دیاره . نهویش نهوه به که بهاری جوانی ولات بهجۆریک کاری کردۆته سهر هۆش و لیکدانهوی مهولهوی و بهجۆریک ههستی شاعیرانهی جوولاندوووه کهوا چهند هۆنراوهی تایبهتی بۆ بههار تهرخان کردوووه ههر یه کسه به باسی بههار دهست پیده کاتو ههولی نهوه دهدات که ههموو بههره و توانای شاعیرانهی خۆی بۆ نهخشه کیشانی تابلۆی جیا جیاو رهنگینی بهاری کوردستان بخاته کارو به خامهی تیزو به توانای هونهرمهندیکی گهوره و هستاو شارمزا تابلۆیهکی رهنگ کراوی دیمه نه راسته قینه کهی نیشتمانمان پیشان بدات :

وههاری ، سهوزهن ، ئاوهن ، سهراوهن

هاژی وهفراوهن ، شاخهی شهتاوهن

ساقی یهن ، بادهن ، نهسیهمن ، بادهن

بولبول جه دهورهی گولان نازادهن (۳۶)

لیرمدا باش ئاشکرایه که دیمه نی بههارو سروشت له لای مهولهوی نهوه دیمه نه تاقه وهبووه نی به که شاعیر بیهوی ههر خۆی به تنیا له باوهشی یا دابنیشین و دور بیت له ههموو خه لک و جیهان ، واته لهم پارچه یه دا دیمه نی سروشت نهوه نی به که له لای زۆر له شاعیرانی رۆمانتیک ده بینین .

شاعیر یکمان ده لێ :

من و یارم له کونجی دابنیشین

به من چی عالمی زیروزه بهر بیت (۳۷)

بهلام مهولهوی لیرمدا بههارو سروشتی بۆ ههموو خه لک و کۆمه ل دهوێت . سروشت جیگای به تنیا سهرداخستن و به کتری دابنیشتن نی به و سروشته کهی مهولهوی ههر دارو بهردو چیاو تاقی کهی ته نیای نیشتمان

نی به که خوی به تنیا له گه لیا حمریک بیت ، بو ئهوی ساتی ناوی
 نازارو کاره سات له ناوا نه مینتی ، به لکو له پال نه خسه کیشانی (به هارو
 سه وزه و ناو و سرکانی و هاژهی به فراوان و شاخه ی شه تاوان) دا
 سروشتیک بو که ده ست و توانار مهستی ئاده میزاد هه لیده سووران .
 ئهو به هاره گه شو و خۆشو جوانه ، به لام ههروه که مهولهوی به زمانی
 پیشینانمانه وه بلتی : « ئه و شوینه خۆشه که دل لای خۆشه » ، له بهرئهوه
 نه گهر مرۆف خوی نه پین و له شوین جوانی سروشتدا ئاماده نه پین و
 کوری خۆشی دانمه زرتینتی ، ئهوا نه به هارو نه هاژهی به فراوان و نه
 شاخه ی شه تاوان نرخیکی ئه و توپان نی به . له بهرئهوه مهولهوی مرۆف
 ده هینتی ، تا نرخه نه سیم و بای شه مال ده ربخاو به خه لکی رابگه یینتی که
 بولبول له هاتوچۆی ده وری گو لدا نازاده .

مهولهوی ژیان و خۆشی مرۆف له ته نیاییدا نابینتی ، به لکو ئه و
 خۆشی به له کوری کومه لدا ده بینتی ، له بهرئهوه ساتی و باده به تنیا لای
 شه مال و گول دانانن و به ره و لای کومه لای له سهیرانکه رانی به هاریان
 ده هینتی و که هه موو ئه و خه لکه ی کۆ کرده وه ، ئه وسا ده لتی :

به زمه ن ، شادی بهن ، عه یشه ن ، نیشه اتهن

که یفه ن ، شوخی بهن ، شه و قه ن ، حه یاته ن (٢٨)

که شاعیر ئه م کۆره ی به ست و ژیان و ته وژی به و کومه له ی ده وری
 خوی به خشی ، ئه وسا به ره و نه ق و که یف و خۆشی ئه وانه وه رووده کاته وه
 سروشته که ی به رده و ده و روپشستی خوی و هه ر دوو دیمه نه
 پیرناکۆکی به که ی ژیا نی سه رده می تیندا ده بینتی ، که خۆشی و ناخۆشی به ،
 که کیشه هه ره کۆنه که ی نیوان به ره ی چاکه و ده ستته ی خراپه کاره .
 لیره دا مه ولهوی به ده ستی ئه نقه ست پین ، یا هه روا پین ، پارچه که بی وا
 دارشته وه که تیهه لکیش کردنیکی سه یری تیندا به دی بکه یین ، ئه ویش

له وهدا كه له دټر ټكدا باسی سروشت ده كاو له دټره كه ی تردا دټته سهر
مرؤف ، بهم جوړه يهك له دواى بهك همر دټره (يا بهټه) بو په كټك له
دوو په گزهى برو وه سفو هو تراوهى تر خان كراوه . پاش نهو باسى
كورى رابواردنو شوخى و شادى به ندوسا دټته وه سهر سروشت .

نه گهر بهرام بهر به خوڅى و شادى به كه وټنهى گه شه دارى سروشتى
پيشان دابین ، واڼه بهرام بهر به وه باسى هاژهى به فراوانو شاخه
شه تاوانو نه سيمو بولبول و گولى كرد بټت ، نهوا بهرام بهر به ناخوڅى و
خه مو مهټه و زوخواو ددردى زبان له ديمه نى سروشتدا وټنهى ره قو
وشك و برنگ ده دوزټټه وه و بهر دود دارو همر د بهرام بهر به واڼه
براده گرى :

سهنگن ، كوسارهن ، سهركووهن ، همردهن

خه من ، مهټنه تن ، زوخواوهن ، دهردهن

هيچره ن ، دوورى بهن ، عيچزه ن ، فيراقه ن

واوه يلاو شينهن ، نالهى عوششاقه ن (٧٩)

مهولهوى لهم كټشهى نيوان خوڅى و ناخوڅى يهدا هروا
ناوه ستى و هروا له به كيان جيانا كاته وه ، ههروه كو باوه رى به وه ههټن
كه نه مو ديمه نه خاسهټ و وټنهى ژيانى كو مه لى پيش خوڅى و
سهردهمى خوڅى بټت ، له بهر نه وه له دټره كاني دواى نه مو هو تراوه يهدا
نه مو دوو رسته و ديمه نه ، چ له سروشتدا و چ له كو مه ل و ژياندا ټيكل
به يهك ده كاتو به يهك پارچه يان ده ژانې و به يهك ديمه نى ژيانى كو مه لايه تيان
داده نې . ههروه ك مهوله وې نوور بټن و بټروونك و شار هزاي زانسته
فلسفه له وه گه ټټېچ كه سروشت و برو ژيان و كو مه ل هه مووى هه
يهك پارچه يه ، يا وهك و تراوه « هدر له گهردى خوڅى سهرزه مينه وه تا
گومهنى شينى ناسمان » هه يهك پارچه يه مو كار نه كاته سهر يهك و به

بزوتنه‌وی به‌کتری یه‌وه ده‌بزوتین . له‌به‌رنه‌وه مه‌وله‌وی هه‌ر دوو
دیمه‌نه‌که تیکم‌ل ده‌کات و ده‌لین :

سه‌بژهن ، سۆسه‌نه‌ن ، نه‌ورۆز گۆلانمن
که‌مه‌ره‌ن ، هه‌رده‌ن ، مه‌لن ، که‌لانمن
سه‌ره‌عی یه‌ن ، شه‌یدان ، نه‌جه‌ن ، مه‌جنوونه‌ن
مه‌زاقمن ، جامهن ، پیاله‌ی هوونه‌ن (۲۰)

به‌م‌جۆره سه‌وزه‌و سۆسه‌ن و نه‌ورۆزی گۆلان له‌گه‌ل که‌مه‌رو
هه‌رده‌و مه‌له‌و که‌له‌کیوی کۆده‌کاته‌وه ده‌یانباته‌ریزی شیت و شه‌یداو
مه‌جنوونی کتیوان و عه‌ودالانی ریگه‌ی نه‌فین و دل‌داری و له‌گه‌ل نه‌مانه‌دا
مه‌زاق و جام و پیاله‌ی خوین کۆده‌کاته‌وه .

مه‌وله‌وی و به‌هار ، یا مه‌وله‌وی و سروشت ، باستیکی قوول و
دریژه ، هه‌ر وشه‌کانی خۆی ، له‌سه‌یرانیکی سه‌رچاوه‌ی زه‌لمدا ، له
به‌رده‌می نه‌و تاڤگه‌ ره‌نگینه‌دا هه‌ندی جه‌سه‌ری نه‌و باسه‌مان ده‌ده‌تی :

وه‌هارهن ، سه‌یره‌ن ، سه‌وزه‌ی دیاران
نم‌که‌وت نه‌ دینه‌ش چون شه‌و بیداران
په‌ی دله‌ی مانیای ده‌روون مه‌لالان
سایه‌ به‌سته‌وه خه‌یمه‌ی گۆلالان
بۆی یه‌خه‌ی سه‌حه‌ر په‌ی ده‌ماخ دل
مانۆ وه‌ نه‌سیم جیب جه‌مین گۆل
چون دیوانه‌ی شۆر ئازیز نه‌ سه‌ردا
شه‌تاو سه‌ر هۆرگرت وه‌ ده‌شتو ده‌ردا
توولانی چون هیجر خاتر پرده‌ردان
یه‌وان وینه‌ی وه‌سل گه‌ردن بێ گه‌ردان

های چه شنوی و هس ، دؤخ ئه فزای کاوان
 ئای چه شاخه ی تاف ، ساف سهراوان
 نهک چون تاف چه م پر ئه سرین چه رخ
 باره که تلا چه رخ ، هه ی ئافه رین چه رخ
 چهنی چه ههستی ویت تهواسایت
 چهنی جۆش عهشق مهجنوون ئاسایت
 بدیه چۆن هۆردان وه نامو نهنگنا
 بی بهروا مندۆ ویش وه یووی سهنگنا
 های ساقی هه لای سهرمایه ی خامی
 نه دۆم وه دهس رای نیکنامی
 باومره وه شه وهش ساده ی هه ی په ی که ی
 تاف قه لو هزه ی ساف شیشه ی مه ی
 مهو جش بنچینه م بدۆ وه هه مئا
 ههستیم دۆ وه بهرد ههرد عهده مئا (۲۱)

پیش ئه وه ی له م پارچه یه بدو یین ده بی بلیین : ئه م هۆنرا وه یه له
 دیوانی مهولهوی به که ی مامۆستا مهلا که ریمدا هه ر ئه م دوانزه دیره یه ،
 به لام له (یۆحی مهولهوی) به که ی پیره میرددا بووه به ۲۷ دیر ، ۱۵
 دیره زیاده که ی له دیوانی مهولهویدا به قه سیده یه که ی سه ربه خو
 دانراوه (۲۲) . ئه گه ر ئه م ۱۵ دیره له دوانزه که ی پیشوو جیا بکهینه وه ،
 ئه وا دوو باسی زۆر جیاوازیان تیدا ده بینن . به که میان باسی سروه شه و
 له دووه میاندا (مهولهوی لۆمه ی خو ی ئه کاو سامی یۆژی قیامت
 دیتته وه بهرچاوو ، خو ی بانگ ئه کا بو خوا په رستی و بهنده گی
 راست) (۲۳) . ئه گه ر ئه م دوو پارچه یه بخهینه سه ر به کو که میک لئی
 ورد بینه وه ئه وا دابریتیک له وه دا ده بینن که شاعیر له باسی سروه شه و

ده چیتته سهر باسه که ی دووه می . به لای ده گونجی شاعیر له باسی که یفاو
 خویشی و سروشت و جوانی نیم جیهانه وه بیر له دوواریژو ئه و جیهانی
 دووه مه بکاته وه که باوه ری یی به تی . به لام ئه وه ی که دیاره ئه وه به که چند
 دیر یکی بۆ ئه وه تهرخان نه کردوه که نیم دوو باسه به به که وه بهستی ،
 له بهر ئه وه به کسهر بازدانیک له م باسیانه وه بۆ ئه ویتر ده بینین . که واته
 ئه گهر نیم ۲۷ دیره به ک پارچه بیت ئه و له وه ده چی که چند دیر یکی له
 ناوه راستدا ون بوو بیت . خو ئه گهر هر دوو پارچه ی جیا بیت ئه و پارچه ی
 به که می له وه ده چی که یا ته و او نه کرایتت ، یا چند دیر یکی دست
 نه که وتیج . نیمه هر چنده هر دوو پارچه که (ئه گهر دووان بن) له سهر
 کیشی ده په نجه یی نووسراون ، که زور به ی هونراوه ی مه ولهوی یی
 و تراوه و پیره میردیش هر به و کیشه دایر شتوته وه ، به لام له یووی
 ناوه ریژکه وه زور له به ک دوورن . هر چنده مه ولهوی له دووه میشیاندا
 ورده باس ، یا که ره سه و وشه ی سروشتی هر به کاره ی ناوه وه که
 « سه پای هه ناسه م نه ده روون سه د تهرز » یا (به و نه غمه ی بین
 وه تینه وه) یا (باوه ره ئه ی به ی و هه زینه وه) و (۲۴) نیم جوره وشانه .
 به لام نیمه به ه یج جوریک پارچه که ناباته ریزی ئه و هونراوانه ی
 مه ولهوی به وه که بۆ سروشت تهرخان کراون ، به لکو پشت به ستن به
 سروشت و که ره سه و زاراه لیه و رگرتنی بۆ باسی تر ، به به کیک له شتوه و
 خاسیه ته کانی هونراوه ی مه ولهوی ده زانری . واته - سروشت ئه و هنده
 هه لچوو ه تا هه موو هونراوه ی شاعیری گرتوته وه و ته نانه ت له و باسانه شدا
 که زور له باسی سروشت دوورن ، شوین په نجه و دیمه نی سروشت
 دیاره .

له پارچه ی به که مدا خامه ی هونه رمه ندانه ی مه ولهوی باش وینه ی
 سروشتی ولاتمان پیشان ده دات . شاعیر زور به زه و قه وه هه ست به

سروشتی ولات و جوانیی دهکات و هموو ئه‌ندامانی هه‌ستکردنی له‌گه‌ل
ئه‌و سروشته‌دا دینه‌ جو‌نبوش و هونه‌رمه‌ندانه‌و وه‌ستا‌بانه‌ش توانای
ئه‌وه‌ی هه‌یه‌ که ئه‌و هه‌ست پیکردنه‌ی خۆی بخاته سه‌ر کاغه‌زو له‌ دێری
هه‌لبه‌ستا پێشانی خه‌لکی بدات .

دیمه‌نه‌که‌ی سروشت لێره‌دا دیمه‌نیکی راسته‌قینه‌ی ئه‌و تافکه‌و
یرووباره‌یه‌ که هه‌موومان ده‌ببینین و هه‌ستی پێده‌که‌ین ، به‌لام شاعیر
به‌تواناوه‌ دووباره‌ به‌م نه‌خشه‌ی وشه‌یه‌ پێشانمانی ده‌داته‌وه . ئه‌گه‌ر
دیمه‌نه‌که‌ خۆی وینه‌یه‌کی تایبه‌تی سروشتی کوردستان بێت ، ئه‌وا
هۆنراوه‌و چه‌شنی نه‌خشه‌کێشانی مه‌وله‌ویش ته‌واو کوردستانی‌یه‌ .
لێره‌دا شاعیر هه‌ر چه‌ند تابلۆیه‌کی سروشت نا ، به‌لکه‌و چه‌ند تابلۆیه‌کی
سروشتی کوردستانمان بۆ نه‌خشه‌ ده‌کێشێ . ده‌بێ ئه‌و دیمه‌نی «شه‌ونمی
شه‌وه‌ی که ده‌که‌وێته‌ سه‌ر سه‌ر زه‌ویی سه‌وز ، و له‌ک بکه‌وێته‌ سه‌ر چاوی
ئه‌وه‌که‌سه‌انه‌ی که شه‌و بێدارن و ناخه‌ون ... » یا « خه‌یمه‌ی گولان که
سێبه‌ریان به‌ستبێ » ، دیمه‌نی به‌هارو سروشتی کوردستان نه‌ین ، دیمه‌نی
کوئی بن . یا (ئه‌و شه‌تاوه‌ی به‌ ده‌شت و ده‌ردا سه‌رئه‌نی) و (شنۆی
خۆشی گیان ئه‌فزای کاوان) له‌گه‌ل (شاخه‌ی تافی ، سافی سه‌رئاودا) ،
بۆ دیمه‌نی سروشت و به‌هاری کوردستان یا ته‌نانه‌ت هه‌ر بۆ باسی
سه‌رچاوه‌که‌ی زه‌لم ناگونجین ؟ .. ته‌نانه‌ت مه‌وله‌وی به‌ ئیلهامی ئه‌و
تافکه‌و قه‌لبزه‌وه‌ یرووده‌کاته‌ ساقی و شووشه‌ی مه‌ی ده‌کات به‌ ئاوینه‌ی
ئه‌و تافکه‌وه‌و زۆر به‌ جوانی به‌ خامه‌که‌ی خۆی له‌و شووشه‌یه‌دا نه‌خشه‌ی
تافکه‌یه‌ ده‌کێشێ .

مه‌وله‌وی و به‌هار ، جیهانیکی فراوانه .

وه‌هاره‌ن ، ته‌شریف خال خاسان په‌ی هه‌رد

که‌م که‌م جوانیش ئاوه‌رد ، پیریشی به‌رد

جهم جهم سۆسەنان ، جە تاق تەوق وەردان
 سەردان نە ھەردان پەری ھام فەردان
 وە رووی زاخاندا چنوو لول وەردەن
 پە ی پای گیان تۆردام نامادە کەردەن
 بەرەزا بەو چین توغرای تاتاوە
 شەمال مەشاقوش ، یانی : وە ی لاوە (۲۵)

دەبێ بڵێین ، ئەم ھۆنراوەیە تەواو بەھارییە ، لێرەدا بەتەواوی لە
 وەسفی بەھاری کوردستاندا سەرتەوتووہ . لە نەخشە کێشانسی ئێو
 وینەبەدا کە لە بەھاردا جوانان یوودە کەنە دەشت بۆ سەیران و لای دیت و
 پیری دەروا ، واتە سەرماو بەفری زستان و دەروات و سەوزی بەھار
 دیت ، لەم وینەبەدا مەولەوی پێشڕەو و رینگە نیشان دەری گەلێک شاعیری
 ئەم چەرخەمانە ، بۆ ئەوێ بچنە مەیدانی نەخشە کێشانسی ئێو دیمەنەوہ
 لە سووری زەمین و وەرزیداو لە باسی بەھارو نەوڕۆزدا .

تەفسیری ئەم چەشنە پارچەبە ی مەولەوی لە پارچە ی (مژدە بێ سأل
 گەرا بێوہ) ی پیرەمێردو لە پارچە ی (نەوروز ئەکەم) ی گۆراندا بە . ئێویان
 باسی بە فر توانوہ دەکات و ئەمیان سەرما ی زستانمان پێشان دەدات کە
 چۆن لە نەوڕۆزو بەھاردا پستی دەشکێ .

مەولەوی زۆر ھونەر مەندانە ، ئێو تابلۆی زستان و بەستەلەکو
 تۆف و سەھۆلبەندانە کە خۆی بەدێری ھۆنراوە نەخشە ی کێشا بوو لە
 مێشکی گوێگەردا دەسڕیتەوہ و لە جینگای ئێو وینەبەکی بەھار نەخشە
 دەکێشێ کە لە شوێن بەفر و سەھۆلی چیاو دەم ئەشکەوت ، ئەلقە
 نەلقە ی گسولە سۆسەن سەردەر بەین و بۆ ھاوہلەکانیان و بۆ
 ھاو فەردەکانیان بگەڕێن ، کە ئەو کچە جوانانە کە لە بەھارا یوودە کەنە
 کەژو چیا .

مهولهوی ایزردا بهم نیو دیره خوی له دسته کونه پهرستی به کهی
 شاعرانی رومانیک جیاده کاته وه . نه وان سروشتیان هر له پیناوی
 سروشتدا دهوی ، بو نهوهی سهری خویان له باودشیدا کزبکن و له خه تک
 دوور بن ، به لام مهولهوی جوانی گو له سوسه نی بو ناده میزاد دهوی ،
 له بهر نهوه پوی کچان ده کات به (هام فورد) و هاوه لی پوی سوسه نان .
 له باوه شی نه خشی نی سروشتدا ناده میزادی له بیرناچی و له دیری
 هونراویدا جیگهی ده کاته وه ده بی دبار بی و جیگهی هه بی . مهولهوی
 هر لهو تابلو سربنه وه یه و له وینه ی تازه نه خسه کیشانه دا چنور له
 جیگهی چلووره و به فری زستان دانه نی و به رزا له سهر به ردی رهق
 ده روین و نه ده شتهش که یا به نری زستان دایگرتبوو یا قورو لیتهی به
 رهنگی رهش له تابلو کهی زستانا رهنگی کردبوو ، نه وهش ده کات به
 نیرگسه جارو نیرگس له ویدا به چاوی مهستی ده روانی . نه وسه
 هه لویتستی خوی به رامهر بهم دیمه نه جوانه به تیگرایی ده ستیشان
 ده کات ، به وهی ده لئ :

نهرگس وه مهس مهس مدیو کین نهو کهس

گوشهی چاک دل وهر نه دو جه دهس (۲۶)

پاش نه مه له لویتسته یووده کاته ناخی دهروونی خوی و ده یهوی له
 شایی و به زمی به هاردا خوی نه له جوانی نه و به هاره و له ورشه و
 گه شهی و نه له هه موو نه و خه لکه ی به و جوانی به مه ست و دلخوشن و
 به چاویکی روشن و گهش بینه وه ده روانه ژیان و جیهان جیانه کاته وه .

که نیرگس به چاوی مه ستته وه ده روانی ، گئی بی
 - به لای مهولهوی به وه - له خویشیانا سه رخوش نه بی و داوینی دلی خوی
 له دست به رنه دا :

(مهعلومی) غه فلهت تا جهنمو په ی چی

گوشه ر وه ناله ی سه حهریی نه ی چی (۲۷)

نه بچي نه ميش له بچي هوشي و شه فلتت رزگاري بيڼو برواښته هم
به هاره خوښه ي که هاتووه گوڼي له شمشال ژهن بگريټ ، با به
شمشال که ي ناوازي سه حري بي بو لي بدات که به کيکه له و ناوازه
نابيه تي يانه ي به شمشال لي ده درين .

هم هونراوه يه لاي يوونکسر دنه وي تي بيني به کي له مه و بهرمان
رامانه گريټ . هندی جار پارچه به کي مه وله وي له (روحي مه وله وي) دا
به يه پارچه دراو ته قه له م ، به لام له (ديواني مه وله وي) دا کراوه به
دوو يا سچ پارچه . بو هم پارچه به ش ماموستا مه لا عه بدولکهر يم له
که ناري پارچه که دا نو سويوه :

« هم قه سيده به ش دياره ته واو ني به ، پاشماوه که شي که برتي به
نه و تراوي شمشال ژهنه که ، پارچه ي ژماره (۲۰) ه که به هه له له تيبي
(دال) دا بلاو کراوه ته وه . هو ي هم هه له به ش نه وه بو له و کاته دا که
تيبي دالمان ناماده کرد ، هموو نه و نو سخانه ي لمان بوون ، هر دوو
پارچه که يان به جيا تيا نو سرا بووه وه ، ټيمه ش هه ستمان نه گرد پارچه که
ناته واوه ، به لام له خو مانه وه نه مانه تواني پارچه به کي تري بخينه سر ،
تا له م دووايي به دا له نو سخه به کي ترا ديمن هر دوو پارچه که پيکه ره
نو سراونه ته وه و نه وه ي تيبي دال له ناخري هم پارچه وه يه « (۲۸) .

دياره ماموستا دان به وه دا ده ني ، که ده بيڼو ده گونجچي دوو پارچه
هونراوه ي ديوانه چاپکراوه که له بنه رته دا يه ک پارچه بن . نه و پارچه به ش
که ماموستا به ته واو که ري پارچه هونراوه که ي له مه و به ري داده ني
نه وه يه که ده لي :

دله واده ي سويج نه و وهارانمن

وهخت ناگاهي نمرده دارانمن (۲۹)

نه گهر لهم پارچه به یان بکولینه وه ، نهوا ده بینین که زورتر هر
 سهره تاکه ی ، واته سویو به هاره که به پارچه ی به که می به وه ده به ستی و
 هیچی تری سهر به به هار نی به . له ریوچی مه وله ویدا نه م پارچه به هر
 لیکدانی پارچه ی به که م دوو د نی به ، به لکو سنی به می شی خراوه ته سهر ،
 که نهویان له دیوانه که دا ۱۵ دیره وه له باسی به هاره وه دووره (۴۰) ، یا
 له وه وه دووره که بو به هار ترخان کرابیت . نه وه نه بی که وه کو زور
 هو تراوه ی مه وله ی هندی وشه ی سروشتی و به هاری تییدا
 به کاره ی تراوه ، وهک (سهر هردان او) نه سیم او (بالای عرعر ته رز) و
 (په ری گول) ، که نه مه خوی به کیکه له خاسیه ته کانی هو تراوه ی
 مه وله ی .

پارچه که شتیکی دهروونی به و مه وله ی بو به سهره اتیکی تایه تی
 خوی ترخان کردوه ، راسته قینه بیت ، یا به ری بیر کردنه وه و جوړه
 خه یالیکي شاعرانه بیت ، نه وه لیرده ا گرنگ نی به . به لکو هر نه وه به
 که نه بی به به لکه یه ک بو نه وه ی نه م پارچه به له گهل نه و پارچه به هاری به دا
 به ک نه بیت .

نه گهر بگونجی له مهیدانی لیکولینه وه ی زانایه کی وهک ماموستا
 مه لا عه بدولکه ریمداو به رام بهر به لیکدانه وه ی مه وله ی ناسیکی وهک
 نه و یاده ربیرین ، نهوا لام وایه پارچه ی به که م پارچه به کی ته واوه ، چونکه
 له گهل نه وه شدا که بریتی به له تنیا شهش دیر ، به لام باسیکی ته واوی
 تییدا به ، تابلو به کی ته واوی به هاری کوردستان و ههستی شاعر خوی
 تییدا ده بیری ، پارچه ی شهش دیریش بو مه وله ی شتیکی سهیر نی به ،
 چونکه مه وله ی هروهک له رووی کیش و قافیه وه له عرووز
 دوور که وتوتوه له پیره ی ژماردی دیر و جوړی داریشتنی قه سیده و
 غزه لی کونیش لایداوه . زور جار که ره سه ی قه سیده به کی له به ک دیردا

کۆکردۆتەوه ، واتە تاقە دێره که بیرێکی تهواوی تیدایه . یا نهمه به دوو
دێره راده که پیننج . به لگه یه که تریشمان شه ویه که مهولهوی له دوو
دێره دا ، تهخه لوسی خۆی ، واته (مهعلوومی) ی تومار کردوه .

یهنگه نهو ههش بووتری که مهولهوی زۆر جار لهم لایه نه شدا له
شاعیرانی کلاسیک لایداوه و تهخه لوسی که ی له ناو باسداو له ناوه راستی
هۆنراوه که یدا تومار کردوه . بهلام نهمه ههموو کاتیک نی بهو زۆر جاریش
مهولهوی ههر له سه ر رشته ی کلاسیکی بان رۆشته وه . بۆ نمونه یه که م
قه سیده ی نهو دیوانه بهم دێره کوتایی هاتوه :

بووه وه باعیس ئهی نیم گیان سهخت

سا به لگه نه مرو (مهعلوومی) ی به دبهخت (٤١)

یا قه سیده یه که تر بهم جوهره کوتایی دیت :

باوهره کووره ی ، دل نه جهه دو جهخت

یووی تهویخ وه لای (مهعلوومی) ی به دبهخت (٤٢)

که واته دهیج نهو پارچه یه ، سه ر به خۆو بۆ به هار ته رخا نکراو بیت .
نه گهر به وردی سه یج پارچه لیکدراوه که له (رۆحی مهولهوی) دا
بخوینینه وه نهو هه مان بۆ ده رئه که وێ که شهش دێری یه که م تهواو بۆ
به هار ته رخا ن کراوه ، به هاریک سه یه له وی ده یه وێ گه شه و جوانی به که ی
له گه ل گه شه و خۆشیی دلی هاو نیشتمانانی نیشته جیتی نهو سه رو شته دا
یه کبگرن . واته هه یج جوانی و گه شه یه که سه رو شتی بۆ خۆی ناوی ، به لکو
بۆ ئاده میزادی نهوی . پارچه ی دوو هه میش که بریتی به له پیننج دێره ،
نهو له ناوه رۆکدا له باسی به هاره وه دووره ، بهلام که ره سه که ی
به هاری یه ، واته مهولهوی وشه و مانا له به هارو سه رو شته وه وه رده گرتی و
بۆ مه به سو ناوه رۆکیکی تر به کاری ده پیننج . لهم چه ند دێره دا مهولهوی
له سه ر پێره وی زۆر له شاعیرانی کلاسیکی ده چینه کوری فه لسه فه وه و

له تهجروبهی ژيان په ند بۆ ريگه‌ی ژيان وهرده‌گرځي و نه‌نجامه‌کشي له
ديږي هونراوه‌دا به خه‌لك ده‌گه‌يښي .

كه‌واته‌ ئهم پارچه‌يه‌ش ، په‌نديكه‌ له ريزي په‌ندي هونراوه‌دا
ده‌زميرځي . به‌لام وشه‌و كه‌ره‌سه‌ی به‌هاري به . لي‌ره‌شدا مه‌وله‌وی كه
شاعيري سروشت و تافي رومانتيكيتي به ، خو‌ی جاريكي‌تر له‌ ده‌سته
كژنه‌په‌رسته‌كه‌ی رومانتيك جيا نه‌كاتمه‌وه ، له‌جياتي كزي و كلوا‌ی و له
باوه‌شي سروشتدا بي‌ده‌نگ بوون و خو‌ له‌ ده‌نگي نازارو كاره‌سات
كه‌ر كردن ، ديسانمه‌وه ده‌نگي باوه‌رو ئوميدی مه‌وله‌وی ده‌بيستين ، ده‌نگي
كه‌سيكي گه‌شبين ، كه‌ باوه‌ري به‌ دوواروژي گه‌شه‌و نه‌و دوواروژه‌شي
بۆ خه‌لك ده‌ويت :

جه‌ی بۆي گيان‌به‌خشه‌ بڼ‌به‌ش مه‌مانه

نه‌ی سويحه‌ خاسه‌ وه‌ فرسه‌ت زانه‌(٤٢)

پارچه‌ی سڼ‌به‌ميش كه‌ بريڼي به‌ له ١٣ ديږ ، نه‌وه باسه‌كه‌ی و
ناوه‌روكي ته‌واو له‌ به‌هاره‌وه‌ دووره ، نه‌ويش هه‌ر كه‌ره‌سه‌ به‌هاري به‌كه‌ی و
وشه‌كاني به‌ دوو پارچه‌ی به‌كه‌می به‌ره‌ ده‌به‌ستڼ و وه‌ك هه‌موو هونراوه‌ی
مه‌وله‌وی وشه‌و كه‌ره‌سه‌ی سروشتي بۆ ده‌ربرڼي ناوه‌روكيكي‌تر
به‌كاره‌يڼراوه . نه‌سيم و شنه‌و گيژه‌كووكه‌ی توندي هه‌ناسه‌و له‌يلي
عه‌رع‌ر ته‌رزو هيلانه‌ی سه‌مه‌نده‌رو جه‌بين په‌ره‌ی گول ، ئهم پارچه‌يه
كه‌ نه‌نجامي ته‌جروبه‌يه‌كي ناو ده‌رووني شاعير خوځين ده‌به‌ستن به‌ باسي
به‌هارو سروشتي پارچه‌ی به‌كه‌مو دووه‌مه‌وه .

په‌نگه‌ ئهم ته‌جروبه‌ی ناو ده‌روونه‌ی له‌م پارچه‌يه‌شدا ده‌بينځي ،
جوړه‌ هه‌ستيكي رومانتيكي‌تری مه‌وله‌وی ده‌ربخات . له‌ پارچه‌ی
پي‌تښوودا گه‌شه‌و هيوو دواروژي گه‌شبين ديار بوو . به‌لام لي‌ره‌دا
جگه‌ر برژان و هه‌ناسه‌ی سارو جوشي دل‌ه‌ی پرخه‌م و هه‌ز به‌

سووتان و ناو ئاگر دیاره ، که رهنگه به پوآلهت ئهه جۆره دیمه‌نامه
 دیمه‌نی رۆمانتیکی کۆنه‌په‌رستانه بن ، که سه‌روه‌بری ههر گریان و
 ناومییدی و فرمیسک و له ژبان پاگردنو وره به‌ردانه . به‌لام که‌سیک
 که به‌وردی ته‌ماشای ئهه پارچه‌یه بکات ئه‌وه‌ی بۆ ده‌رئه‌که‌ریی که مه‌وله‌وی
 لیره‌شدا له‌و ری‌بازه دووره . مه‌وله‌وی ئینسانه ، هه‌ست به‌ خۆشی و
 ناخۆشی ، شای و شین ، سه‌رکه‌وتن و کاره‌سات ده‌کات و کارو ته‌ئسیری
 ئهه هه‌موو ته‌جروبانه‌ش له‌ دیری هۆنراویدا دیاری ده‌دهن . وه‌ک
 مرۆڤیکی خاوه‌ن هه‌ست ، یا عاشقیکی دلسۆزی راسته‌قینه ، یا
 سۆفی‌یه‌کی ئیثراکهر ، به‌ قوولی له‌ ده‌ردو نازاری عاشقان ئه‌دوئ و
 به‌ قوولی و به‌ به‌لگه‌وه راستگویی خۆی پیشان‌ئه‌دا . ئه‌وه‌ی لیره‌دا
 مه‌وله‌وی له‌و ده‌سته رۆمانتیکه جیاده‌کاته‌وه ئه‌وه‌یه مه‌وله‌ویی ئینسان
 له‌ناو جه‌رگه‌ی خه‌فته‌و و نازارو ده‌روون برژان و دل توانه‌وه‌دا وره‌ی
 به‌رنه‌دا‌وه‌و هیزی ئاده‌میزادیکی به‌تین له‌ دیری هۆنراوه‌یا ده‌بیرئ و
 له‌ جه‌رگه‌ی نا ئومی‌دیشدا ههر چاوی له‌ تروسکه‌ی هیوا‌به‌و به
 نابینا‌یشه‌وه ئومی‌دی نه‌بریه‌وه :

چون جه‌سته‌ی خه‌سته‌ی مه‌ینه‌تان مایه

به‌لکم دینه‌و دل نه‌شان وه‌ زایه

دینه‌ سوومه‌ی تۆز پالا‌که‌ت ناسه‌ن

دل جای ده‌ردته‌ن مه‌نده‌یشا خاسه‌ن (٤٤)

به‌هاری کوردستان به‌جۆریکی ئه‌وتۆ کاری کردۆته‌ سه‌ر مه‌وله‌ویی
 شاعیر ، که له‌ هه‌موو پارچه هۆنراویکی‌دا به‌جۆریک دیمه‌نیکی به‌هاری
 ولات یا هیج نه‌بێ سروشتی ولات ده‌بینن که به‌زه‌حمه‌ت له‌لای شاعیرانی
 تری کورد ده‌بیرئ . وه‌ک وتمان مه‌وله‌وی به‌ سه‌ر جۆر خۆی به‌ستوه
 به‌ سروشت یا به‌هاری ولاته‌وه ، یه‌که‌م : ئه‌وه‌یه چهند پارچه‌یه‌کی بۆ

به هاری ولات ترخان کردوه ، نوووم : به کهرسه به کی به هاری به وه .
 ده که ویت به باسی هندی شتی ترو هندی مه به سی تر نه شو بهیتی به به هار .
 سی بهم : لابه لاه باسیکی شتیکی تره وه دیته وه سهر باسی به هارو چند
 فزردیک به به هار ده به خشی . واته جوانی به هاری ولات به جوریکی وا
 کاری کردوته سهر هست و نهستی شاعر که به کهرسه سی نه و ورزه
 دره وشه داره وه بچیت به میدان باسی تره وه و له گهرمه ی ده برینی
 خواست و مه بهستی تره خوی پخ رانه گیری و به ناچاری بچیته وه سهر
 باسی به هار .

به نمونه وه باسی به شی به کم کراو هندی نمونه مان بو به شی
 دوووم هینا به وه . ههر له نمونه ی نه م به شه دا نه و قه سیده به ده بینین
 که له دیوانه که دا تنیا حوت دیری تپی داله و له ریوحی مه وله ویدا
 بریتی به له نوزده دیری لیکدراو . له هردوو لادا به م دیره ده سبت
 پیته کات :

دیاکی وه شهرم جه پنجه ره ی ناز
 تا تاریشه ی جهرگه به راوهرد وه گاز (۴۵)

لیزه شدا ههرچهنده له ته جرو به به کی تایه تی خوی ده وی ، به لام
 دیسان دیمه نه که ی به هارو سروشتی له بیر نه چو وه و زیانی خوی و
 به تایه تی نه ته جرو به به ی به دوو ورزی هاوینر به هار شو به اندو وه
 بهری وینه کیشانی هونرمه ندیکی به هرداری بو نه و خستوته کار :

به تروی زامه کم هم لابه رده وه
 وهخت بی ساریش بی تازمش کهرده وه
 تیری همادا وه پنجه ی بیگهرد
 دانه بهری دل تا سو فار و بهرد

لاو هوون گولاو دهر وونم کهر د کهل
 سر واز کهر د جوشا نه دینم چون سهیل
 خاشاک ههستیم هورگرت جه ناو بهرد
 وستش نه گیبجاو تهنووره کهی دهر د (۶۱)

دیاره که لیره دا پهنجهی وه کو گول و شه مالتیک که نهو توزه بکا به
 چاوی شاعیردا ، مهولهوی لهم مه بهسته شدا به به هاره وه ده بهستی و
 یاش نه وهی چهنه مه بهس دهر دهری ، دیسان په ناده باته وه بهر
 اکره سه کهی سروشت و وهزی سال که وهک ههویر وایه به دهستی وه ،
 هه موشتی لی دروست ده کاو زور به ناسانی دیت به دهستی وه .

هامن ، ها ، من وار ، گهر میش جوش ناوهر د
 فهزای نهزم بهزم نهو گولالان بهرد
 بوول وه یانهی جهم نهو گولالان شهند
 چه من بی نهوای نالهی بوئبول مهند
 تای بهرهزای شهنگ نه سای موغاران
 شیبونا چون زولف تعز به داران
 ها ، کاوان ، کاوان دل چون دل ریشان
 هه دان وه سهردا ههردان پهی ویشان
 دووریت نایر وست وه یانه کهی من
 یانی یانهی دل ویرانه کهی من
 ههوا نایرین ، سهروهخت نایرین
 دله نایرین ، بهدبخت نایرین
 وهی گشت نایره وه خه یالک خامن
 بوختم نایوختمن ، فام نه فامن (۶۷)

گره‌ی هاوینو و گه‌ماو تینوویتی و به‌ردی سوورمه‌وه بووی به‌ر گری
یوژ ره‌نگه له خاکی ئیمه‌داو له‌و ناوچانه‌دا که مه‌وله‌وی ماوه‌یه‌کی ژبانی
خۆبی تیدا بردۆته سه‌ر هه‌ر له ده‌شتی شاره‌زووردا ناوا دیار بووبیت .
له‌به‌رئه‌وه که دووری و گرو هه‌ناو سووتاوپی دیته‌وه یاد ده‌بێ هه‌ر ئه‌و
هاوینه له سروشتدا هاوتای ئه‌و جۆره ته‌جروبه‌یه‌ی ژبان بیت ، چۆن
خۆشی و گه‌شه‌و دره‌وشه‌ی به‌هارو سه‌حه‌ری گه‌رووی نه‌ی زۆر جار
وینه‌ی ژبانی خۆش و دلخۆشکه‌ر بوون .

هه‌روه‌ك باسی به‌هاره‌که یه‌کسه‌ر نی‌یه ، هاوینه‌که‌ش هه‌ر وایه‌و
په‌نا براوده‌ته به‌ر که‌ره‌سه‌ی هاوین ، یا سروشت له هاوینداو دیمه‌نی
هاوینی شاره‌زوور کراوه به‌ دل‌ه‌ی گری تیبه‌ر بووی سووتای دووری .
هاوینیش به‌م جۆره چۆته ناو چوارچێوده‌ی هۆنراوه‌یه‌وه‌و جاروباریش
بارچه‌ی تایه‌تیی وه‌ك ئه‌وه‌ی زستان و به‌هاری بۆ ته‌رخان کراوه .

مه‌وله‌وی به‌راستی له‌م جۆره باسو ته‌شبههاته‌دا وه‌ستایه ، له
یه‌کخستنی ته‌جروبه‌ی تایه‌تیی ژبان و ده‌روونی خۆی له‌گه‌ڵ یووداوو
دیمه‌نی سروشتدا به‌راستی هونه‌رمه‌نده .

ئه‌گه‌ر به‌وردی گوێ له‌م چه‌ند دێره بگرین ده‌زانی مه‌وله‌وی چۆن
دیمه‌نی (شتنه‌وه‌ی) سروشتی هونه‌رمه‌ندانه‌و بێ زۆر له‌خۆکردن و
(بوونه‌ پیشه‌ساز) شاعیرانی کلاسیکی بردۆته مه‌یدانی ته‌جروبه‌یه‌کی
تایه‌تیی خۆیه‌وه . شتنه‌وه‌که‌ش نه‌لایه‌که‌وه ئه‌وه‌یه که بارانی به‌هار دیت و
زه‌وی و داروبه‌رد ده‌شواته‌وه ، یا ئه‌وه‌یه که لیشاری ئاوی یووبار دیت و
چی له به‌رده‌ما بیت ده‌شواته‌وه . به‌لام مه‌وله‌وی ده‌یه‌وی چ باران و چ
ئاوی یووبار جۆره شتیکی تر بشۆنه‌وه :

دیه‌ت توژ غه‌یر نیشته‌نش وه‌نه

چه جۆی سه‌وزه‌ی دل ئاویش ده‌رمه‌نه

وەر تۆ بیناییت پەردەش ها ئەسەر
 ئەو تۆ مویۆ جە تۆ زەریف تەر
 ئەمجار یادکەر عومر عەبەس و بەردەت
 باوەر وە خاتەر ناپاکیی کەردەت
 سەرئەفگەندە بەر چون شەرمەساران
 چەمەمی چەم هۆرکەر چون سەیل واران
 بەل شۆرۆ بەو ئاو کەرەم فراوان
 بابەت وە بابەت سیاھەمی تاوان (٤٨)

لەپال ئەم هونەرماندی و زۆر لەخۆنە کردن و لە پیشەگەری دووری بەی
 مەولەویدا ، لە لایەکی ترەو وە ستایانە پیشەگەری بەکی بێ زۆر لەخۆ
 کردن دیارم کە دەلی :

وەر تۆ بیناییت پەردەش ها ئەسەر
 ئەو تۆ مویۆ جە تۆ زەریف تەر (٤٩)

مامۆستا مەلا عەبدولکەریم ئەم دێرە دەباتەو سەر فرمودە بەی
 پێغمبەر : (الاحسان ان تعبد الله کانک تراه ، فان لم تکن تراه ، فانه
 یراک) - واتە : چاکەو خواپەرستی لەو دەبایە کە بەجۆریک خوا بپەرستی
 هەرەک چاوت ایی بیستو ببینی ، وە گەر نەبینی ئەو ئەو تۆ
 ئەبینی (٥٠) .

لێردا دەبێ ئەو تۆمار بکەین کە لە هۆنراوەی مەولەویدا با
 نیجگار زۆریش نەبێ ، بەلام ئەو پیشەسازی بە دەبینین کە لە هۆنراوەی
 زۆر لە شاعیرانی کلاسیکی کوردو رژۆهەلاتدا دەبینرێ ، ئەویش ئەو بە
 کە شاعیر بە دێریک یا بە وشەیهک یا بە قسەیهک ئیشارەت بۆ ئایەتیکی
 قورئان یا وتەیهکی پێغمبەر یا پێرەویکی شەریعەتی ئیسلام دەکات .

يا چاروبار به دَيرِيك پير هويكي رانستي كهلام يا مهنتيق يا فهله كيش
ليتك ده داته وه .

بيينه مه سهر نهو چهشنه به كار هيتانهي كهره سي سروشت له
شيمري مهوله ويدا ، كه پيره به پيره ديوانه كهي نموندهي تازمان
دهداتج . نه ميس بو ههستي دل دهر برين پهنا ده باته بهر شيويه
نامه دارِيشتنو نامهش ده داته دهست باي شمال :

نمسيم ماهره مابهين ياران

ماچان وه هارهن سهوزهن دياران

گيان وه بي تاقهت مونيون نارو

زاهرا ههواي لاي نازيز دارو

ناميتهي خه يال نهو دل پهسه ندهن

نيلاخيچ ههلاي كه مي بهخ به ندهن (۵۱)

كه كوستانيش ئيستا ربي سه هولبهنده ، مهوله وي پاش نهوي
نامه ده داته دهست شمالو پاش دوعاو سهلام ديسان لاي بولبول و گول
دمه ستييت و رهنگو بوي به هارو خونجهي نه شكوفتهي ده خاته وه ناو
ديري ههلبهسته وه . نهوسا نهو ويتهي به هارو هاوينه ي پارچه كهي
پيشوو له تاقه دي ري كدا دووباره ده كاته وه :

وه لحاسل سه مووم ، باي تاله ي سستيم

په ژمورده كردهن وه هار هه سستيم (۵۲)

پاش چند ههستي تايبه تي و دوسني دهر برين خوي ناگري و به كسهر
ديته وه سهر باسي به هارو به پارچه يه كه به (نازك ته دارهك) دهست
پيته كاتو له روحي مهوله ويدا ههر له سهر شه نامه يه به چند دي ري كي
نه ونده به هاري ده دات به دهسته وه كه له ديوانه كدا جيا كراونه ته وه و

هەر لهوه دهچن که قه سیدهیه کی تاییه تی تر یی و له سهر به هار
 نووسرایت . کاری سهر له شیعری مهوله ویدا ئه وه یه که له جهرگه ی
 ماتهم و مهرگدا به هاری بیتسه وه یاد ، جا ئه مه بلیمه تی و هونه رمه ندیی
 مهوله وی به ؟ یا هیزو جوانی سروشته که ی ولاته وا کاری تیکردوه که
 ههرگیز له یادی نه چن ؟ .

بیتکهس له کاتی تووره بوونو رقه هه لساندا ، له گهرمه ی شوژیکی
 ناو دهرووندا رقی له جوانی و به هاره کده ستی و جوانی به کی دهوی که
 له گهل ژبانی خوئی ناده میزادو هاوولاتی به کانیدا به کبریت :

به هار نامه وی جوانیت بیینم

ئهرۆ من به دل پهست و شه مگینم

دوژمنی لاله و گول و نه سرینم (۵۴)

شاعری رقه هه لساو به چاری رقه وه هیچ دیمه نیکی جوانی و به هار
 نابینی و ناتوانی بیینی . به لام مهوله وی ئه و شاعیره ی هه موو بیر کردنه وه
 ههستی و هه موو ریگه و هۆکانی ههست ده برینی به سروشت و به هاری
 ولاته ، له جهرگه ی شین و ماتهمدا له کانی ئازاردو ناخوشیدا ناتوانی
 به وردی باسی به هار نه کات ، به لهن به هار پایز نا . ئه وه نی به به تووره یی و
 تۆرانه وه به هار ده برکات ، چونکه ئه گهر له به هار زویر بوایه نه یته توانی
 ئاوا به و وردی به هه موو دیمه نو کون و قوژنه کانی بیینی . ههر ئه وه نده به
 له شیوه ی گله ییدا یووده کاته ئه و به هاره جوانه ی ناتوانی دیمه نی له
 بهرچاوی خوئی لادات و ئه وه ی یی رانه گه یینی که نه ئه بوو وا بکات شاعیر
 نه توانی هاوه که که ی جارانی بیت . شاعیریکی وه که مهوله وی نه بیت کن له
 کانی ئازاردا به و ورده کاری به وه له به هار ئه دهوی ؟ .

شین نامه یه یا ئازار نامه ی توورخستنه وه ی خاله به هارو خوئی
 یی ده برنه کات ، به ریگه ی ماتهم و ئازاردا دهروا تا ده گاته (لووتکه ی

(خەم) . بەلام وا دياره ئه و مهولهوى بهى له هاوتا (مترادفات)
 به کارهيناندا وه ستايه و تاقه تيشى له (تهوريه)ى سواو به کارهينان
 چوه ، که نه گاته لووتکهى (خەم) له سه ر ئه و لووتکه به وه لووتکهى چياى
 ديتته وه يادو له و ترۆپکهى به رزى چياوه هه مو و سروشته جوانه کهى و لات
 ديتته وه به رچاوى و خۆى پى راناگيرى که نه که و يتته وه وه سفکردن و باسى ،
 له به رئه وه لابه لا ديتته وه سه رى و ورده کارى و هونه رمه ندى به کهى خۆى
 له و چه شنه باس کردنه شدا به کار ديتته وه :

جهرگت لهت لهت بۆ چهواشهى چه پگهرد
 خالۆت جيا گهرد ، به کار بى تو گهرد
 ديه ، وادهى سه يل هه و نهى هه و ناوه ن
 دئه ، وهخت به زم نو شاي زوو خاوه ن
 وه ش پهنگى بازهم ، سا دهى بيهنگى (هه)
 شادى با وهس بۆ ، سا دهى بيهنگى

تا ده لى :

مانياى مهينهت سه ره و گوى سته م
 (مهنه وومى)ى به رگوى سه ره و چييرهى خه م (هه)

ئينجا ديتته سه ر كه ره سهى سروشته کهى :
 ئه و سه بوون سفتهى پر داخ بى په رداخ
 تو بۆى شنۆى باى ئيلاخ نه ده ماخ
 ئه و ته شنهى راى چۆل ساى گهرده ن بى گهرد
 تو سيرا و نه پاى وه فراوان سه رد
 ملان ، سه ربه رزان ، كۆساران ، هه ردان
 بى شه رتان ، چه داخ وه فاتان مه ردان

چیشمن تارایش سهر تا وه دامان
 مهر خالۆم وه عهزم سهیرتان نامان
 ههشنیه چین چین چنور نه کاوان
 توخوا ماتهم به ، هاژهی وه فراوان
 چنور نه کاران ئهو نهبو پهی چیش
 هاژهی وه فراوان ئهو نهبو پهی چیش
 نهسیم وهسی بوهر وه کوساراندا
 وهسهن شانای وه لنگ وه دیاراندا
 شنۆی ئهو بهرزه ئهو نهبو پهی چیش
 لهرزهی سهد تهرزه ئهو نهبو پهی چیش
 وه سهدای سهروهش دق وهش مهزاقان
 ههنی نهلهرزۆ کهلههم نه تاقان
 سهدای ماردومان ئهو نهبو پهی چیش
 سهفای کهلههمان ئهو نهبو پهی چیش (۵۶)

ئهوه تا مهولهوی سروشتی تارێك له بهرچاوی خۆی لابرد . بهلام
 که گهیشته لووتکهی غهم لووتکهی چیاو کتوی کوردستانی هاتهوه یادو
 له لووتکهی بهرزوه ههموو دیمه نهکهی سروشتی هاتهوه بهرچاو که
 بهتهواوی و راستی بهسهر هۆش و ههستیای زالن . له بهر ئهوه له
 لووتکهیهوه سهیری جوانی و سروشتی کرد که بۆ یه کتر خولقاوان و
 رووی کرده ددروونی خۆی که حهز بهوه دهکات ههیشه له گهڵ جوانی و
 شادی یا یهك بێت و پیتیوت :

چوه ختهن دلهت جه شادی که یلهن
 دهك لیلایوت بۆ یه وه فاو مه یلهن (۵۷)

شاعیر له لووتکه‌ی نازاردا ، یا نه لووتکه‌ی (شادی و خووشی و چپای بهرزو سروشتی جوان) دا دوه‌ستی و له هه‌ردوو جاریشدا ده‌چیتسه سهر لووتکه‌ی شیعی رۆمانتیکی کوردی . نه‌گهر ره‌خنه‌گرانی تازه ریبازی رۆمانتیکیان کردیتت به نوو به‌شه‌وه نه‌وا مه‌وله‌وی هه‌ر له ده‌سته‌ی شاعیرانی رۆمانتیکی پیشکه‌وتنخوازباندا به . چونکه هیچ کاتیک فرمیسک و گریان و ماتهمی مه‌وله‌وی فرمیسک و گریان و ماتهمی نا‌ئومیدان و له ژبان وه‌ر سب‌ووان نه‌بووه و به‌رچاو تاریکی له هۆنراوه‌ی نه‌ودانی به ، به‌لکو نازاری نه‌و نازاری مروفتی هاوچه‌رخ‌ی خو‌یه‌تی ، خه‌م و خه‌فته‌تی بۆ ناهه‌مواری ژبان و ناره‌وابی هه‌ندێ یاسای نه‌و ژبانه‌یه . هه‌روه‌ک له باوه‌شی جوانی سروشتدا سه‌رک‌ز کردنی مه‌وله‌ویش نه‌وه نی‌به‌که له هۆنراوه‌ی ده‌سته کۆنه‌به‌رسته‌که‌ی رۆمانتیکی نه‌وروپادا ده‌بینرێ ، نه‌وانه‌ی له باوه‌شی سروشتدا سه‌رک‌ز نه‌که‌ن بۆ نه‌وه‌ی له کاره‌ساتی ژبان دوور بن و کاره‌ساتیش که نه‌وان فرمیسکی بۆ ده‌رێژن و له‌تاوا بۆ چرووکی هه‌ناو و جگه‌ریشیان ده‌بینرێ ، نه‌وه نه‌و کاره‌ساته‌یانه‌که لای ئیمه‌ مایه‌ی شادی و هیوا به ، په‌یدا بوونی بزوتنه‌وه‌ی کریکاران و مه‌رگی چه‌وساندنه‌وه‌یه .

وه‌ک دیاره مه‌وله‌وی له‌م جووره هه‌ست و کاره‌ساته‌وه دووره ، مه‌وله‌وی له ریزی نه‌و شاعیره رۆمانتیکی‌یاندا ده‌وه‌ستی که خه‌و به دوواریژی گه‌شو خوشه‌وه ده‌بینن و ، هۆنراوه‌کانیان ناوینه‌یه‌کی نه‌و خه‌وه‌ن .

نه‌گهر بۆ نمونه‌ی تری زالبوونی سروشت و ، له‌کاتی شیندا به‌سه‌ر مه‌وله‌ویدا بگه‌رێین نه‌وا گه‌لیکی تر ده‌بینن . به‌ناوبانگترین هۆنراوه‌ی شینی مه‌وله‌وی نه‌وه‌یه که بۆ مه‌رگی خاتو عه‌ئبه‌ری خیزانی و تویه‌تی . له‌ویدا هه‌ستیکی راستگۆیانو ده‌روونیکێ به‌راستی سووتاو ده‌بینن . که‌چی

سروشتی ولات وا به سهریدا زاله که به شیوه کهی خوئی بکهوینته وه سفی .
نهم پارچه یه بهم دیره دهست پیده کات :

شورای عاشوران دیسان به زمش بهست
موحه ردهم ناما ، مه حرهم شی نه دهست (۵۸)

نهم پارچه یهش له روئی مهوله ویدا لیکدراوی چهند پارچه یه کی
دیوانه که یه . که دیاره نهو پارچه لیکدراوه هم مووی بو خاتو عه نبره ،
له بهر نه وه ده شی که یه ک پارچه بیت . نه گهر پشت به (روئی مهوله وی)
بهستین نه یج بلتین : پاش نه وهی به تنیا پینج دیر باسی مهرگی
هاوسه ری ده کاتو شین و ماته مه کهی خوئی ده بانه ریزی شین و ماته می
که به لاهه ، چونکه هردو کیان له مانگی موحه ردهمدا روویانداوه ، پاش
نه وه یه کسهر بهم چه شنه دینه سهر سروشت :

نیمسال تهو وه هار چون خمزان سهرد
به رگه وهرد باغ (مه عدووم) بهرد په ی ههرد
مشسیو تانه می من خیلاف نه نگیز بو
وه رنه ، که ی ، گئی دی ، وه هار گول ریز بو

.....

بوئی (عه نبر) نه توئی ده ماخم دوور کهرد
فرسه تش ناوهرد هه وای وه بای دهرد (۵۹)

پاش نه وه به حهوت دیر باسی به ختی ره شی خوئی ده کاتو به
بوئی عه نبر ئیشارهت بو ناوی عه نبر خاتوونی هاوسه ری ده کاتو نهوسا
ریک و ره وان دان به وه دا دهنج که سروشته کهی ولاتی ههر له بهر چاوه و
له ناوینهی نهو سروشته دا وینهی عه نبر خاتوون ده بینج ، نه مه له لایه ک
نالووده می سروشته و له رووی بری فهلسه فه شه وه ده چیتته وه سهر
(یه کیتی بوون - وحده الوجود) که له مه و بهر وینه یمان له شیمری

مهوله ویدا پیشان داو وینهی تریشی زوره ، یا رهنگه به لای به کییتی بوو —
(وحدة الموجود) دا بچیت که لهوی پیشوودا جیایه و وینهی لای سرفیان
له وتهکانی زهنوونی میسری و مهولانای جامی و بابه تایهردا ده بیسری :

ههرچی بوینوون شیوهی تو پیشهمن
دل وه هه تیهی حسره ندا کیشهمن
ههر ماهی نهو بوو حاله به شیوهمن
چون هیلال شیوهی نه بروی توش پیوهمن
نه شهو راحه تم ، نه رو دلشادم
شهو زولفو رو رووت مهوزو نهو یادم
شمشادو نه رگس وه نهوشهی چهمن
سه یرشان نازار بینایی چهمن
ناد مارو به ویر تهرزه کهی بالات
نهو دیدهی مهستت ، ئید خال نالات (۶۰)

شین و سروشت یا به هار وینهی له شیعی تریشیدا دیاره .
بۆنموونه نهو پارچه یه بی شینی نامینه خانی کچی قادر به گی که یخوسره و
به گی جافی نوسیه :

ماتمی و وه هار ؟ بی شهوقی و نهو گول ؟
مهوولی و گولزار ؟ بی شهوقی و بوتبول ؟
سوپ بوی وهش نهسیم چون همرده جاران
نمهدر نه کاخ دهروون یاران
داخو نهی سهروهخت فهزای وه هاردا
کام تم نه سهر همد قهزا دیار نا

سه‌دای (های دیبای خه‌مان) هه‌رزانه‌ن

سه‌لای واوه‌یلای بادام ته‌رزانه‌ن

مه‌ر گولشه‌ن حوسن شای گول‌ئه‌ندامان

جه وه‌یشوو‌مه‌ی مه‌رگه‌ خه‌زانس نامان

ئه‌و بالای ئالای ته‌رز سه‌ه‌هی سه‌رو

پیتوه هیتلانه‌ی دلان چون ته‌زرو

کنیاو خه‌میاوه وه‌ دم ریشه‌وه

ته‌زرو ئاسا نیشته وه‌ سسای ویشه‌وه

تای به‌ره‌زای شه‌نگ عنبه‌ر بوی شه‌وره‌نگ

په‌خش بی نه‌ رووی تاش نه‌لحه‌دسه‌رای سه‌نگ (۶۱)

تا ده‌لی :

بال چه‌م هوردا نه‌رگس نه‌ی ده‌منا

چ ختیر بی تو چه‌م نی‌یای وه‌ه‌مه‌نا (۶۲)

مه‌وله‌وی له‌گه‌ل پایزیشدا هه‌روه‌ک به‌هاری کردووه ، واته‌ یا

یه‌کسه‌ر باسی پایزی کردووه ، یا له‌ باسیکی تره‌وه هاتوته‌وه سه‌ر پایز ،

یا که‌ره‌سه‌ی ئه‌و وه‌رزه‌ی ماته‌می بو‌ گه‌لیک مه‌به‌سی تر به‌کاره‌یتاوه :

ئه‌دای په‌شیتویی حالات جه‌ستم

دوو‌ره‌ن جه‌ ته‌حریر خامه‌ی شه‌گسته‌م

به‌لام (مه‌عدووم) هه‌رس دینه‌ش جوش وه‌رده‌ن

ناعیلاج خامه‌ش وه‌ ده‌سگیر که‌رده‌ن (۶۳)

دیاره قه‌له‌می مه‌وله‌ویش که‌ که‌وته نووسین ، بچ باسی سروشت

نابین ، ته‌نانه‌ت له‌م حالته‌ی جه‌سته‌شدا خامه‌ی ئه‌و ده‌بین له‌ که‌ره‌سه‌ی

زه‌ردیی پایز ره‌نگ وه‌رگریو به‌و ره‌نگه‌ تابلوی بکیشی :

فەسەل نەو پایز تازە کەردەن مەیل
شەمال هەرزەن کەرد رێشەیی نەوسوھیل
گیج سەرکاوان جە سەردی بێن کەیل
بۆ مەدان چون بۆی بێ وەفایی لەیل (٦٤)

یا پارچە پایزی بە بەناوبانگە کەمی کە دوو دێری بە کەمی هەر لەم
پارچە بە دەچێ و بۆ بەک مەبەس نووسراون :

چون وەلگ شادی من وای دووری لەیل
وەیشووم بەرد ئەو هەرد نەورێشەیی سوھیل

.....

بێ دەس بی چنار زیز خاتر ریش
بەل خاکیش کەرۆ وەسەردا بەی ویش
وی کۆل وەیی وە کۆل بەی زەردان دەرد
ماسا و نە سەراو ریزان هەرزەن کەرد

.....

هالای سەرمەستەن وە شنوی لەیلاخ
بۆی نەویانیش نامان وە دەماخ
شەمال شوۆ هۆرکەر بەدەر بێ درەنگ
سەیل و تەم زەردیی دیدەو دێل و رەنگ

.....

زەردیی رەنگ نە وەلگ نەوتوول نەمامان
تا لیش مالووم بۆ نەویانیش نامان

زایفیش گەر و جە کا بەردەبێ
بای هەناسەیی سەرد گیج بێش وەردەبێ
گیج مەوێرد پووشش بەو هەناسەو
سروەیی پووش مەوات جە پووی تاسەو (٦٥)

.....

دڙيه ڪاني ٺهڻ پارچهي پايڙهي مهولهوي ، نمونهي هموو باسي
 پاڙ يا سروشتن له شيعري ٺهون . مهولهوي ٺهگر مهبه سيشي پاڙ يا
 سروشت نه پيو بيهوي ههستيڪي تايهتي خوي ، يا تهجرو بهيهڪي ٺه
 ڙبانه ٺالوڙهي خوي له دڙي ههلبه سندا دهريپڙي ، ٺهوه هر بهنهي
 بردوته بهر سروشت و هر شتيڪي سروشتي به شتيڪ يا رووداويڪ يا
 ڪاره ساتيڪي ڙبان شوبهاندوه . مهولهوي له لايه نه سندا دهچيتهوه سه
 (يهڪيتي بوون) و هموو جاريڪ ديت وينهو ديمه نو تابلوي سروشت
 دههيني و دهياخه بزوتنهوه و جووانهوه و ٺهوسا ڪاره ساتيڪي ڙبان ،
 يا ناسورو به سههاتيڪي خوي ، يا چهند تاو خوشي ڙبان و گوزهران ڪه
 دهگمهنه دههيني و له ريگهي ٺه ديمه نو ڪره سهي سروشتهوه پيشاني
 ده داو نه خشي دهڪيشي .

ليره سندا ديينهوه سه سههه تاو بهراوردني تري خاني و مهولهوي .

خاني هميشه ڪه بيهوي رووداويڪي دريڙي ڙبان پيشان بدات وهڪ
 بلتين « شايي بهڪهي ستي و تاڙدين » (٦٦) يا باخچهڪهي مير زهينه دين و (٦٧)
 راوو شڪارهڪهي خهڪي بوٽان (٦٨) . هميشه پهنا دهباٽه بهر ٺاسمان و
 ته شبيهيڪي ٺهرووداوه ، يا ديمهنه ٺهمر و به ديمه نيڪي سروشت
 دهڪات و بههوي ٺه سروشتهوه نه خشي تابلوڪهي ٺهمر و دهڪيشي .

ٺهگر بهراوردي ٺه دوو چهتنه پهنا بردنه بهر سروشتهي خاني و
 مهولهوي بڪهين ، ٺهوا ده بينين ڪه ٺههش وهڪ باسي سروشته ڪه يان
 جياوازه . ههرجي خاني به هاتوه ٺه سهر پتروهوي شاعيره ڪلاسيڪي به ڪان
 ته شبيهيڪي ٺاسايي ڪردوه و له ته شبيهه ڪه بيدا جاروبار چوته سه
 ٺيستيماره ، بهلام له سنووري به لاغهته ڪلاسيڪي به ڪه نه چوته دهرهوه ، بو
 نمونه له وهسفي خوانهڪهي مير زهينه ديندا - خوان وهڪ ٺاسمان بو ،
 نان له چه سني مانگ و روڙ بو ، قاپو قاچاخي سه خوان ٺهستيره

بوون ، بهرخ و مهري سهر پرراویش له بورچه کانی (جهدی و جهمل) ی
ناسمان دهچوون . بیگومان ئهم خۆبهستنهوهیه به بهلاغهتهوهو به وینهی
کلاسیکی بهوه له هونهر بهدهر نی بهو له شاعریتی خانی کهم ناکاتهوه ،
به لکو ئه وهش چهشنیکه له هونهرو له خاسیهتی شیعی خانی .

بهلام مهولهوی تهشبهی سروشته کهی شتیکی تره و زور له وینهی
کلاسیکی بهوه دووره . مهولهوی وهک هونهرمهندیکی به توانا وینهی
سروشته کهی دیوه و باش چاوی تی بریوه و چاوو گوئی و هوشی به هموو
لایه کی جوانی ئه و سروشته پرپوهو یا وهک هندی رهخنه کر ده لاین :
دیمه نهکانو که رهسهی سروشته کهی زور باش ههزم کردوه یا بلتین -
قوتداوه و پاش ئه وه هاتوو ئه و که رهسه بهی له کرداریکی خۆلقینه رانهی
تازهدا به کارهیناوه و ئهم دیمه نانهی پیشان داوین که له باسی سروشتدا
ده بیینین . به لکو ده توانین زور جار بلتین که مهولهوی دوو وینهی
پیکه وه ههزم کردوه ، وینهی سروشت و وینهی ژبان ، ژبانی خه لک و
ژبانی خۆی به هموو باریکیه وه و ئه وسا لهم دوو وینه به به هه لبه ست
وینه به کی تازهی نه خشه کیشاوه و به وچه شنه ی خۆی ده بیینی وینه به کی
سروشتی پیشان داوین که هر رهنگه ساده کهی سروشت خۆی نی به ،
به لکو پهری هونهرمه ندانهی له رهنگی ناسۆرو ژبانیش داوه و ئه وسا
نه خشه کهی کیشاوه . لیره شدا مهولهوی هونهرمه نده و خانی پیشه سازه و
ههردوو کیشیان له کاری خۆیاندا وهستان ، شاعیرن . بهلام جیاوازی به کهی
نیوان هونهرمه ندو پیشه ساز ئه وه به که هۆنراوهی کلاسیکی له شیعی
یرومانتیکی و ریالیستی ئیستا جیا ده کاته وه . له مچه شنه باسانه شدا
ده توانین ئه وچه شنه هیله له نیوان مهولهوی و خانیدا بکیشین ، هه رچه نده
خانسی مهزنیس له چه ند شوین و باسیکدا ههنگاویکی تری به ره و ده رچوون
له چوارچه وهی کلاسیکیتی ناوه .

پتوهندی مهولهوی و سروشت و مروث هر لهوهدا ناوهستی ، به لکو
ئم سروشته ده بهستی به ژبان و هموو بوونهوو دهرگایه کمان بو
تیگه یشتنی لایه نیک له برو فهلسه فهی مهولهوی بو ده کاته وه .

لهو نامیلکه به نرخه دا که باسمان کرد بابه علیه شیخ عوممر
قهره داغی زیره کانه ره نگدانه وهی ئم بیره فهلسه فی بانهی مهولهوی له
شیمیری سهر به سروشتی نهودا ده بینی . ئه وه تا ده نووسی :

« . . . دیاره سو سمن وک مروثی تهواو (الانسان الكامل)
خوشه ویستی له سنووری چه شنه کهی خوئی دهرچوه و ناسویه کی
فراوانی گرتوته وه که مه گهر هر شاعیر و هستیاریکی وک مهولهوی
به وجوره بووی .

وه ههروه ها چنوورو بهرزاو نیرگس وک نافرته یکی شوخ و شنگ
نیشان دراون ، که بییه وی خوئی بنوینی و عیشوو ناز بکاو سهیرانکه ران
تووشی داوی نهوین و خوشه ویستی بکات » (۶۹) .

یا دهربارهی مهولهوی ده نووسی :

« . . . به لئ ، له ناخی دهر و نیه وه وا ههست ده کا : سهوزه گیای
دهر و دهشت مروثیکی به سهوزه و شه ونمیش فرمیتسکه ، قه تیس بو له
چاوه گه شه کانیدا ، له بهر شهو بیتداری و دهردی نهوین . . » (۷۰) .

ئم چه شنه بیره ی دهربارهی تافگهی زه کم و (۷۱) ههستی مروثایه تی به
پایز به خشین و (۷۲) دیمه نی هاوین ر (۷۳) شمال و ته نانهت هه ندی گیاندارو
جه مادیش (۷۴) دهر بریوه . دیاره نووسهر که له مهودوا شهرحی
(العقیده المرضیه) ی کردوه ، له فهلسه فه ده گات و ده بین ریبازیکی
فهلسه فهشی هه بی . به لام لیره دا هر بیره کانی مهولهوی دهرده خات و
ناچیتته ناو لیکدانه وهی فهلسه فیشی به وه . ته نانهت که دیته سهر باسی

زستانو ناوپردنی پهروردگار به (بهنا باشی بوج) ، خوی له شهرجی لادهدا . که لاموايه لهبرنهوه یخ که نهمه مهولهوی بهروو بیری بهکیتی بوونو تیکهلیی پهروردگارو مروّف دهباتو یا لیرهو له ههندي شویندا ریتیشاندر بهروو ریبازی پهروردگاری یا بلتین (الربوبیه یا Deism) دیاره که ئینروشدو ئینخهلدونو پاشان فؤلتیرو رؤسو باوهریان پتیبووه . له کاتیکدا با نووسهر باسی ئهودشی نهکردیخ ، بهلام وا ههستهکرئ که ئهو مهولهوی بهروو ریبازی کیانی یا بلتین (روحیت یا Spiritualism) دهبات که بیرکی ئایدیالیزمی به باوهری به دهسلاتی گیان بهسهر سروشتدا ههیه . بو نهم مهبهسهو تهناخت بو ههندي دیاردهی سروشتگری یا بلتین (الطبیعه یا Naturalism) له شیعری مهولهویدا دهرگای لیدوانی فلسهفی ئوالهو دهرفتهی خوی دهوی ، بهلام که ئیمه باسهکه مان دهربارهی ئهدهبهو ئیستا بو باسی فلسهفهی ریوت نهها تووین ده بی بلتین : نهم چهشنه دهرپرینانهش له شیعری مهولهویدا ههر بهروو ههستی مروّفگریو تیکهلیی مروّفو سروشتو لایهنه رومانیککی بهکهی خوی دهبات ، که ههموو شت بهلایهوه چالاکو زیندووهو له جوولانو نهوهستاندایهو ههمووی له جهوههدرا بهکه - ئیتر جهوههرهکه گیانی بی یا مادهی ریوت بو مهولهوی بهک که لهپال ههموو ئاینپه رستیدا نهم قسه سؤفیانهشی ههیه :

ههرچی دیت وه چه م شی وه سهفهدرا

ههرچی مونی ها نه گسوزهدرا

کس حالی نهی وه هیچ نهفاما

ئهو بهی چیش ویهرد ، ئید بهی چیش نهم (۷۰)

یا ئەلی :

هەرچیت دابوو پێم بەک بەک دامهوه

حیساب حەشرت وا وه لامهوه

-
- (۱) بابە عالی شیخ عومەر قەرەداغی . مهولهوی و سروشت .
بهغدا ، ۱۹۷۸ .
- (۲) ئەمین شیخ علاءالدین نه قشبهندی . ته صهوف چی به .
بهغدا ، ۱۹۸۵ .
- (۳) ئەوی ، ل ۴۹۰ .
- (۴) ئەوی ، ل ۴۹۱ .
- (۵) گهلاویژ . ل ۱ ، ۱۹۴۳ ، ل ۹ - نیشان ، ۱۹۴۳ ، ل ۳ .
- (۶) مەبەس مەلا عەبدوڵلای مەریوانی به .
- (۷) مهولهوی - گۆرینی پیره میژد . ج ۲ . بهغدا ، ۱۹۶۸ .
- ل ۱۱۷ . تی بینی : ئەم سهراوه به به (روحی مهولهوی) ئاوده بهین .
- (۸) هەر ئەوی ، ل ۱۱۸ .
- (۹) بڕوانه : دیوانی گۆران . بهغدا ، ۱۹۸۰ . ل ۱۲۷-۱۳۵ .
- (۱۰) ئازادی . بهغدا ، ۱۹۶۰/۱۰/۸ . وتاریک به ئیمزای
« دلسوز » .
- (۱۱) هەر ئەوی . [تی بینی : له بهر ئەوهی له کاتی نووسینی ئەم
باسه دا ئەو رۆژنامه به له بهردهستدا نه بوو و ته کانی گۆرانم له وهر گێڕانیکی
عه ره بی به وه وهر گرتوه] .
- (۱۲) هەر ئەوی .
- (۱۳) ئەو وتاره تا نووسینی ئەم باسه بلاونه کراوه ته وه .
- (۱۴) د . عزالدین رسول . الواقعه في الادب الكردي . بیروت -
صیدا ، ۱۹۶۶ ، ص ۷۰ ، ۷۱ .
- (۱۵) وتاریکی سادق به هانه دینی کۆچکردوو له رادیۆی بهغدا وه .
- (۱۶) احمد خانی . موزین . مسکو ، ۱۹۶۲ . ل ۵۲ ، ۵۳ .
- (۱۷) ئەوی ، ل ۱۹۰ .
- (۱۸) ئەوی ، ل ۵۳ .

- (۱۹) ٺهويءَ ، ل ۵۴ .
- (۲۰) ديواني نالي . بهندا ، ۱۹۷۶ . ل ۳۲۱ .
- (۲۱) کيوي توور - طور .
- (۲۲) احمد خاني . مموزين . مسکو ، ۱۹۶۲ ، ل ۱۱۶ .
- (۲۳) ديواني مهولهوي . کوکردنهوهو ليکڻولينهوهو ليکدانهوهو
لهسر نووسيني : مهلا عبدالکريمي مدرس . بهندا ، ۱۹۶۱ ل ۲۷۸ -
۲۸۰ . [تڙيني : ٺم سرچاوهيه به ديواني مهولهوي ناوده بهين] .
- (۲۴) ديواني مهولهوي . ل ۴۱۷ ، ۴۱۸ . ل ۳۰۴ .
- (۲۵) هر ٺهويءَ ، ل ۱۳۱ .
- (۲۶) ٺهويءَ ، ل ۴۷۲ ، ۴۷۳ .
- (۲۷) ٺم ڊيرهه به دهه له عومهر عارفي کوچکردوو بيستوهه ،
ڊمنگه وهه څوي بي . بيره که له ڊيريکي تابه ربه گڏ دهچي :

که من نهخلي مرادم بين سه مهر بين
به من چي باغي عالم جو مله مهر بين

- (۲۸) ديواني مهولهوي ، ل ۴۷۳ .
- (۲۹) هر ٺهويءَ .
- (۳۰) هر ٺهويءَ .
- (۳۱) هر ٺهويءَ . ل ۴۶۷-۴۶۹ .
- (۳۲) هر ٺهويءَ . ل ۲۱۳ .
- (۳۳) هر ٺهويءَ .
- (۳۴) هر ٺهويءَ . ل ۲۱۶ .
- (۳۵) هر ٺهويءَ . ل ۴۷۴ .
- (۳۶) هر ٺهويءَ . ل ۴۷۴ .
- (۳۷) هر ٺهويءَ . ل ۴۷۵ .
- (۳۸) هر ٺهويءَ . ل ۴۷۵ .
- (۳۹) هر ٺهويءَ . ل ۲۴۷ .
- (۴۰) هر ٺهويءَ . ل ۲۱۶ ، ۲۱۷ .
- (۴۱) هر ٺهويءَ . ل ۵ .
- (۴۲) هر ٺهويءَ . ل ۲۱ .
- (۴۳) هر ٺهويءَ . ل ۲۴۸ .

- (۴۴) ھەر ئهوی . ل ۲۱۹ .
- (۴۵) ھەر ئهوی . ل ۲۴۰ .
- (۴۶) ھەر ئهوی . ل ۲۴۱ .
- (۴۷) ھەر ئهوی . ل ۵۲۲ ، ۵۲۳ .
- (۴۸) ھەر ئهوی . ل ۷۲ ، ۷۳ .
- (۴۹) ھەر ئهوی . ل ۷۲ .
- (۵۰) ھەر ئهوی .
- (۵۱) ھەر ئهوی . ل ۴۰۶ ، ۴۰۷ .
- (۵۲) ھەر ئهوی . ل ۴۰۹ .
- (۵۳) دیوانی بیکهس . بغداد ، ۱۱۹۷ ، ل ۱۱۷ .
- (۵۴) دیوانی مهولهوی ، ل ۱۳۹ .
- (۵۵) ھەر ئهوی ، ل ۱۴۰ .
- (۵۶) ھەر ئهوی . ل ۱۴۱ ، ۱۴۲ .
- (۵۷) ھەر ئهوی . ل ۱۴۰ .
- (۵۸) ھەر ئهوی . ل ۳۲۰ .
- (۵۹) ھەر ئهوی . ل ۴۵ ، ۴۶ .
- (۶۰) ھەر ئهوی ، ل ۲۳۵ .
- (۶۱) ھەر ئهوی ، ل ۳۸۳ ، ۳۸۴ .
- (۶۲) ھەر ئهوی ، ل ۳۸۵ .
- (۶۳) ھەر ئهوی ، ل ۵۵ ، ۵۶ .
- (۶۴) ھەر ئهوی ، ل ۳۳۸ .
- (۶۵) ھەر ئهوی ، ل ۱۶۰-۱۶۵ .
- (۶۶) خانی ، ل ۱۱۶-۱۱۹ .
- (۶۷) خانی ، ل ۱۱۸ ، ۱۱۹ .
- (۶۸) خانی ، ل ۸۳-۸۹ .
- (۶۹) مهولهوی و سروشیت . ل ۸ .
- (۷۰) ھەر ئهوی ، ل ۱۲ .
- (۷۱) ھەر ئهوی ، ل ۱۳ .
- (۷۲) ھەر ئهوی ، ل ۲۰ .
- (۷۳) ھەر ئهوی ، ل ۲۴ ، ۲۹ .
- (۷۴) ھەر ئهوی ، ل ۳۰ .
- (۷۵) دیوانی مهولهوی ، ل ۵۴۲ ، ۵۴۳ .